

Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri

Selim Kanat¹

Serkut Kılınç²

Muharrem Gürkaynak³

Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınmanın Bunlara Etkileri	The Effects of Global Warming on International Incompetence in the Arctic Region
<p>Öz</p> <p>Bu çalışmada "Arktika'da uluslararası hukuk açısından bölge devletlerinin anlaşmazlıkları nelerdir ve küresel ısınmanın bu anlaşmazlıklar üzerinde nasıl bir etkisi olacaktır?" sorusuna ilişkin olarak, Arktika bölgesindeki küresel ısınma etkilerini ve uluslararası hukuka dayalı anlaşmazlıkları konu edinen çeşitli kaynaklardan belgesel tarama yöntemi ile elde edilen veriler çözümlenmiştir. Bu süreç sonucunda araştırma sorusuna karşılık "küresel ısınmanın mevcut ve potansiyel etkileri sonucunda, ulusal politikaların ağırlık kazanması ve enerji kaynaklarına erişimin kolaylaşması Arktika'da bölge devletleri arasındaki uluslararası hukuka dayalı anlaşmazlıkları derinleştirecektir." şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır. Böylece buzulların erimesi sonucunda Arktika'nın erişilebilir hale gelmesiyle daha fazla önem kazanacağı ve buna bağlı olarak bölgedeki anlaşmazlıkların çözümünde devletlerin daha isteksiz kalacağı ve anlaşmazlıklar konusunda yürütülen mücadelenin hukuksal zemin dışına taşınarak siyasal ve askerî mücadeleye dönüşme riski taşıdığına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır.</p>	<p>Abstract</p> <p>In this study, "What are the conflicts of the regional states in terms of international law in the Arctic and what effect will global warming have on these disagreements?" Regarding the question, the data obtained by the documentary scanning method from various sources dealing with the effects of global warming in the Arctic region and disagreements based on international law were analyzed. As a result of this process, in response to the research question, "As a result of the current and potential effects of global warming, in the context of gaining weight in national policies and facilitating access to energy resources, the disagreements between the states of the region in terms of international law in the Arctic will deepen." The hypothesis put forward was confirmed. Thus, it has been found that the Arctic will gain more importance as the glaciers melt, becoming more accessible, and as a result, states will be more reluctant to resolve conflicts in the region and that the struggle against disagreements carries the risk of turning into a political and military struggle by moving out of the legal ground.</p>
<p>Anahtar Kelimeler: Arktika, Kuzey Kutbu, Küresel Isınma, Uluslararası Hukuk, Anlaşmazlık</p>	<p>Keywords: Arctic, North Pole, Global Warming, International Law, Disagreement</p>
<p>JEL Kodları: K33</p>	<p>JEL Codes: K33</p>

<p>Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı</p>	<p>Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.</p>
<p>Yazarların Makaleye Olan Katkıları</p>	<p>Yazar 1'in makaleye katkısı %35, Yazar 2'nin makaleye katkısı %.35', Yazar 3'ün makaleye katkısı %30'dur.</p>
<p>Çıkar Beyanı</p>	<p>Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.</p>

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, selimkanat@sdu.edu.tr

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, serkutkilinc@sdu.edu.tr

³ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, muharremgurkaynak@sdu.edu.tr

1. Giriş

Arktika, küresel ısınmanın etkileriyle birlikte giderek erişilebilir hale gelen ve dünya kamuoyunun gündemine giren bir bölgedir. Bölgenin sahip olduğu jeopolitik konum ile enerji ve ticaret potansiyeli, başta bölge ülkeleri olmak üzere birçok küresel aktörün bu bölgeye yönelmesine neden olmuştur. Bu durum, Arktika’da uluslararası çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklar meydana getirmiştir. Bölgenin halen buzullarla kaplı olması söz konusu anlaşmazlıkların hukuksal zeminde yürütülmesini sağlasa da ilerleyen yıllarda buz örtüsünün ortadan kalkması, bölgedeki egemenlik mücadelelerini sıcak çatışmalara dönüştürme riski taşımaktadır.

Küresel ısınmadan en fazla etkilenen Arktika bölgesindeki mevcut ve potansiyel değişimin uluslararası anlaşmazlıkları ne derece etkileyeceği konusu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu motivasyon doğrultusunda çalışmada Arktika’nın önemi ve bölgedeki uluslararası anlaşmazlıklar ile beraber küresel ısınmanın bölgeye ve söz konusu anlaşmazlıklara potansiyel etkileri bütüncül bir şekilde ele alınacaktır. Bununla birlikte geçmiş yıllara ait ve bazı güncel çalışmalarda bölgedeki uluslararası anlaşmazlıklar arasında yer verilen Bering ve Barents denizlerine ilişkin sorunlar çözüme bağlandığı için bu çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Arktika üzerine yapılan çalışmalar genelde iklim değişikliğinin bölgeye etkileri ile bölge devletlerinin politikalarını, işbirliklerini ve anlaşmazlıklarını konu edinmektedirler. Söz gelimi Schönfeldt’in, on bölümden oluşan “The Arctic in International Law and Policy” adlı eserinde (Schönfeldt, 2017); Arktika’daki uluslararası hukuka ilişkin düzenlemelere ve anlaşmazlıklara, ulusal politikalara, uluslararası işbirliğine, balıkçılık ve gemicilik faaliyetlerine ve insan ve çevrenin korunmasına değinilmiştir. Yazar bu konuları gerek siyasal gerekse bilimsel belgelerle destekleyerek ortaya koymuştur. Kitapta bu çalışmanın da kapsamında bulunan; bölge devletlerinin deniz alanlarındaki egemenliklerine ilişkin uluslararası hukuka dayalı çıkardıkları yasalar, birbiriyle yaptıkları deniz yetki alanı sınırlandırma antlaşmaları, Birleşmiş Milletler’e yaptıkları kıta sahanlığı genişletme başvuruları ve uluslararası hukuka ilişkin aralarındaki anlaşmazlıklar dört ayrı bölümde ele alınmıştır. Bu bağlamda yazar ilgili konulara geniş bir yer ayırmıştır. Ancak bu ve benzeri çalışmalarda Arktika’daki ulusal politikalara ve uluslararası anlaşmazlıklara küresel ısınmanın mevcut ve potansiyel etkilerine yeterince değinilmemektedir. Byers, “International Law and the Arctic” adlı eserinde (Byers, 2013), Arktika’daki uluslararası hukuksal durumu; karasal anlaşmazlıklar, denizel anlaşmazlıklar, Beaufort Denizi anlaşmazlığı, kıta sahanlığının genişletilmesine ilişkin anlaşmazlıklar, alternatif yollara ilişkin anlaşmazlıklar, çevresel koruma, yerli halklar ve güvenlik açısından sekiz bölümde ele almıştır. Buna karşın küresel ısınmanın söz konusu hukuksal duruma etkilerini çalışma kapsamı dışında bırakmıştır. Öte yandan Arktika ile ilgili küresel ısınmayı konu edinen çalışmalara bakıldığında ise bunların genellikle uluslararası politika ve hukuktan bağımsız olarak iklim bilimine yönelik hazırlandığı görülmektedir. Nitekim bu konuda en kapsamlı çalışmalardan biri olan “Arctic Climate Impact Assessment” adlı eserde (Symon, 2005); küresel ısınmanın Arktika’nın iklimi, canlı ekosistemi, coğrafi yapısı, geçim kaynakları ve insan toplulukları üzerindeki etkileri derinlemesine ele alınmıştır. Böylece bu çalışmada bölgedeki uluslararası anlaşmazlıklar ve küresel ısınmanın bunlara etkileri birlikte analiz edilerek, kendisinden sonra yapılacak çalışmaların ilk adımı olma işlevini de üstlenecektir.

Çalışmanın temel araştırma sorusu, “Arktika’da uluslararası hukuk açısından bölge devletlerinin anlaşmazlıkları nelerdir ve küresel ısınmanın bu anlaşmazlıklar üzerinde nasıl bir

etkisi olacaktır?” olarak belirlenmiştir. Bu araştırma sorusuna verilen cevap ve dolayısıyla çalışmanın hipotezi, “küresel ısınmanın mevcut ve potansiyel etkileri sonucunda, ulusal politikaların ağırlık kazanması ve enerji kaynaklarına erişimin kolaylaşması Arktika’da bölge devletleri arasındaki uluslararası hukuka dayalı anlaşmazlıkları derinleştirecektir.” iddiasındadır. Bu iddia çerçevesinde temel araştırma sorusuna bağlı olarak çalışmanın alt başlıklarında; “Arktika neresidir?”, “Arktika’yı önemli kılan unsurlar nelerdir?”, “küresel ısınma Arktika’yı nasıl etkilemektedir?”, “uluslararası hukuka göre Arktika’da nasıl bir hukuksal rejim uygulanmaktadır?” ve “Arktika’da hangi bölgelerde uluslararası hukuka dayalı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır?” sorularına cevap aranacaktır. Ortaya atılan temel ve alt hipotezlerin ispatlanmasında belgesel kaynak tarama yöntemi ve karşılaştırmalı analizlerden yararlanılacaktır.

Çalışma temelde iki bölüm üzerinde şekillendirilmiştir. Birinci bölümünde hipotezin bağımsız değişkenleri olan; Arktika bölgesinin tanımı ve özellikleri, bölgeyi önemli kılan unsurlar ve küresel ısınmanın bölgeye etkileri ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise hipotezin bağımlı değişkenleri olan; uluslararası deniz hukuku çerçevesinde Arktika bölgesi ve bölgedeki uluslararası anlaşmazlıklar (Lomonosov Sırtları, Beaufort Denizi ve Svalbard Takımadaları) analiz edilmektedir.

2. Arktika Bölgesi ve Küresel Isınma

2.1. Arktika Bölgesinin Tanımı ve Özellikleri

Arktika coğrafi olarak başlıca dört farklı tanımlamaya sahip olan bir bölgedir. İlk tanıma göre Arktika, 66°33’ kuzey enleminin oluşturduğu kutup dairesinin kapladığı bölge olarak kabul edilmektedir (Schönfeldt, 2017: xxxvii). İkinci tanıma göre; iklim temelli olarak bölge sınırları Temmuz ayında 10°C sıcaklığa ulaşan izoterm hattının birleştiği sınıra kadar uzanmaktadır. Üçüncü tanıma göre, tundra toprakları ile kuzey ormanları arasındaki bitki örtüsünün değiştiği hat bölge sınırlarını oluşturmaktadır. Dördüncü ve son tanıma göre ise soğuk ve tuzsuz Arktik Okyanusu suları ile güneydeki daha sıcak ve tuzlu okyanus sularının kesiştiği noktalar Arktika’nın deniz sınırını belirlemektedir (AMAP Assessment Report: Arctic Pollution Issues, 1998: 9-10). Bilimsel çalışmalarda yaygın olarak enleme bağlı tanım kabul edilmektedir. Bu tanım aynı zamanda geniş anlamda Arktika kavramına tekabül etmektedir. Bu açıdan Arktika olarak tanımlanan bölgede, Arktik Okyanusu haricinde; Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Grönland (Danimarka), Norveç, İzlanda, İsveç ve Finlandiya devletlerinin toprakları bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmazlıklara konu olan ve dar anlamda Arktika olarak anılan bölge ise Arktik Okyanusu’na kıyısı bulunan ülkeleri (Rusya, ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç) nitelemektedir (Güçlü Akpınar, 2017: 85). Dolayısıyla bu çalışma dar anlamdaki Arktika tanımını temel almaktadır.

Arktika’nın üçte biri karalardan; geri kalan kısmı, çoğunluğu buzlarla örtülü olan okyanustan oluşmaktadır (Kavas, 2019: 28). Bu bağlamda Arktika’nın büyük bölümünü yaklaşık 14 milyon kilometrekare ile dünyanın en küçük okyanusu olan “Arktik Okyanusu” kaplamaktadır. Arktik Okyanusu; “Bering Boğazı” ile Pasifik Okyanusu’na, “Labrador Denizi” ve “Grönland Denizi” ile Atlantik Okyanusu’na bağlanmaktadır (Schönfeldt, 2017: xxxvii). Bununla birlikte Grönland (Danimarka) ve Ellesmere Adası’ndan (Kanada) Yeni Sibiryaya Adaları’na (Rusya) değin uzanan Lomonosov Sırtları, Arktika’yı su altından ikiye bölmektedir (Byers, 2013: 104). Bu sırtlar bölgedeki anlaşmazlıklardan birine konu olmaktadır.

2.2. Arktika Bölgesinin Önemi

Arktika küresel ısınma ve teknolojik ilerlemeler sonucunda stratejik ve ekonomik değer kazanmadan önce izole edilmiş, yalnızca keşif faaliyetlerinin gerçekleştiği, sahihsiz ve nispeten önemsiz bir bölgedir (Ingenfald, 2010: 257). 20'nci yüzyıla kadar devam eden keşifler sonrasında bölge devletleri art arda egemenlik iddialarında bulunmuşlardır. Bu iddiaların hiçbiri diğer devletlerce kabul görmemiş, Arktika sahihsiz bir bölge olarak kalmaya devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, Almanya ve Japonya'ya karşı stratejik bir bölge olarak kullanılan Arktika önem kazanmaya başlamıştır (Yıldız ve Çelik, 2019: 59). Soğuk Savaş döneminde ise ABD ile SSCB arasında meydana gelebilecek hava saldırıları veya nükleer savaşta en kısa rota olan Arktika özel bir rol üstlenmiştir (Mikkola, 2019: 3). Soğuk Savaş sonlarında yumuşama döneminin de etkisiyle SSCB lideri Gorbaçov, Arktika'nın barış bölgesi olmasını ve buradaki askerî faaliyetlerin sınırlandırılıp azaltılmasını teklif etmiştir (USSR, 1987: 6). Gorbaçov'un ortaya koyduğu ılımlı hava, Soğuk Savaş sonrasında Arktika'nın işbirliği merkezi haline gelmesine zemin hazırlamıştır (Altunkaya, 2019: 186).

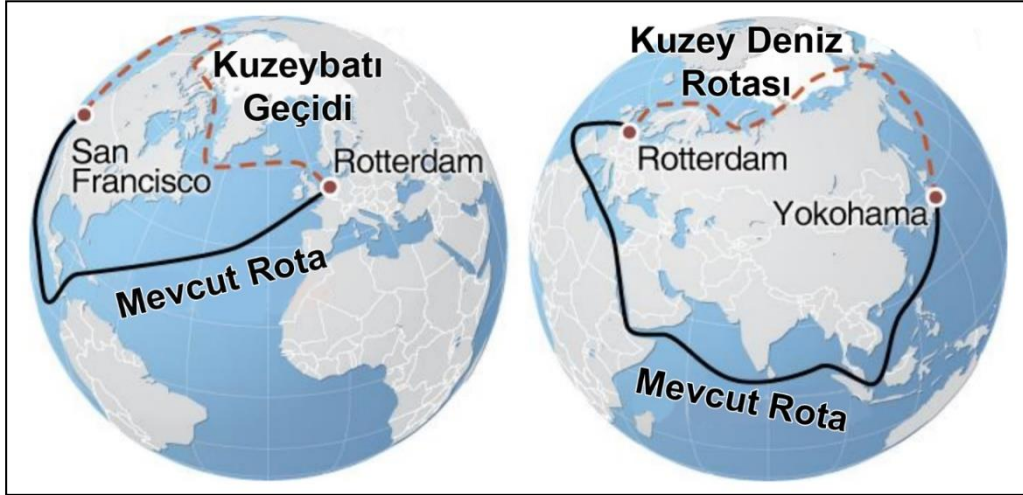
Günümüzde buzulların her geçen yıl artan hızda erimesiyle, Arktika hem ekonomik hem de siyasî anlamda bir rekabet alanı haline gelmektedir. Zira bölgedeki erişilebilir alanların giderek çoğalmasıyla beraber, bölge ülkelerinin buradaki ekonomik ve askerî etkinlikleri artmaktadır (İnan Şimşek, 2020: 218). Bu doğrultuda bölge ülkelerinin son yıllarda yayımladıkları strateji belgelerinde Arktika odaklı politikalar da yer almaya başlamıştır. Söz gelimi Rusya, 2008'de yayınladığı strateji belgesinde; Arktika'nın stratejik bir kaynak üssü olarak kullanılması ve Kuzey Deniz Rotası'nın ise ulusal ulaşım hattı olarak belirlenmesi gibi görevlere yer vermiştir (Rus Hükümeti, 2008). 2013'te yayınladığı strateji belgesinde ise Arktika'nın çevresel ve askerî güvenliğinin sağlanması ile Arktika'daki devlet sınırlarının korunması konuları öne çıkmıştır (Rus Hükümeti, 2013). Rusya'nın bu politikasına karşılık bölgedeki diğer kıyı dış ülkelerin bölgesel güvenlik ittifakı bağlamında Arktika'ya olan ilgileri artmaktadır (Klimenko, 2016: 2). Böylece bölge ülkeleri arasında giderek artan yoğunlukta egemenlik ve güvenlik sahaları üzerinden çıkar çatışmaları meydana gelmektedir ve muhtemelen gelmeye devam edecektir.

Küresel ısınmanın Arktika'da etkisini göstermesiyle birlikte bilhassa yaz aylarında buzulların eriyip küçülmesi, Arktik Okyanusu'nda deniz yolculuğunu mümkün kılmaya başlamıştır. Bölgedeki sıcaklık artışı buzlanma mevsimini günden güne geciktirmiş, okyanus üzerindeki buzulların %70'i mevsimsel buz haline gelmiştir (Senftleben vd., 2020: 1487). Uzmanlar 40-50 yıl içerisinde, buzkıran gemilere gerek duyulmadan yılın her döneminde rehbersiz seyahatlerin yapılabileceğini öngörmektedirler (Zelentsov, 2012: 11). Bu noktada Arktika, bölge ülkeleri ve bu ülkelerle yoğun ticarî ilişkiler içerisinde bulunan bölge dış aktörler için yeni fırsatlar sunmaya başlamıştır.

Küresel ticaretin merkezi olan Avrupa, Asya ve Amerika kıtaları arasındaki en kısa deniz yolu olan Arktik Okyanusu, bu kıtaların geleneksel ticaret yollarına önemli bir alternatif olma potansiyeline sahiptir. Öyle ki Avrupa ile Doğu Asya arasındaki deniz yolculuğunda geleneksel rota yerine Arktika tercih edildiğinde seyir mesafesi %40 azalmaktadır (Kefferpütz, 2010: 5). Söz gelimi Şanghay'dan (Çin) Hamburg'a (Almanya) uzanan deniz rotası Süveyş Kanalı kullanılsa dahi yaklaşık 20 bin kilometreye ulaşırken, bu rotanın Arktik Okyanusu kıyılarından çizilmesi mesafeyi 14 bin kilometreye düşürmektedir (Yıldız ve Çelik, 2019: 63). Benzer şekilde Yokohama'dan (Japonya) Londra'ya (Birleşik Krallık) düzenlenecek deniz seferlerinde Süveyş Kanalı yerine Arktika'nın tercih edilmesi güzergâhı yaklaşık 21 bin kilometreden 14 bin kilometreye kısaltmaktadır (Örnek ve Mızrak, 2015: 240). Yine Amerika'nın batı kıyılarından

Avrupa'ya yapılacak seferlerde; seyahatin Bering Boğazı ve Kuzeybatı Geçidi vasıtasıyla Arktika üzerinden yapılması, Panama Kanalı'ndan geçilmesine kıyasla mesafeyi takriben 7 bin kilometre azaltacaktır (Seval, 2019: 4).

Harita 1. Alternatif Ticaret Rotaları

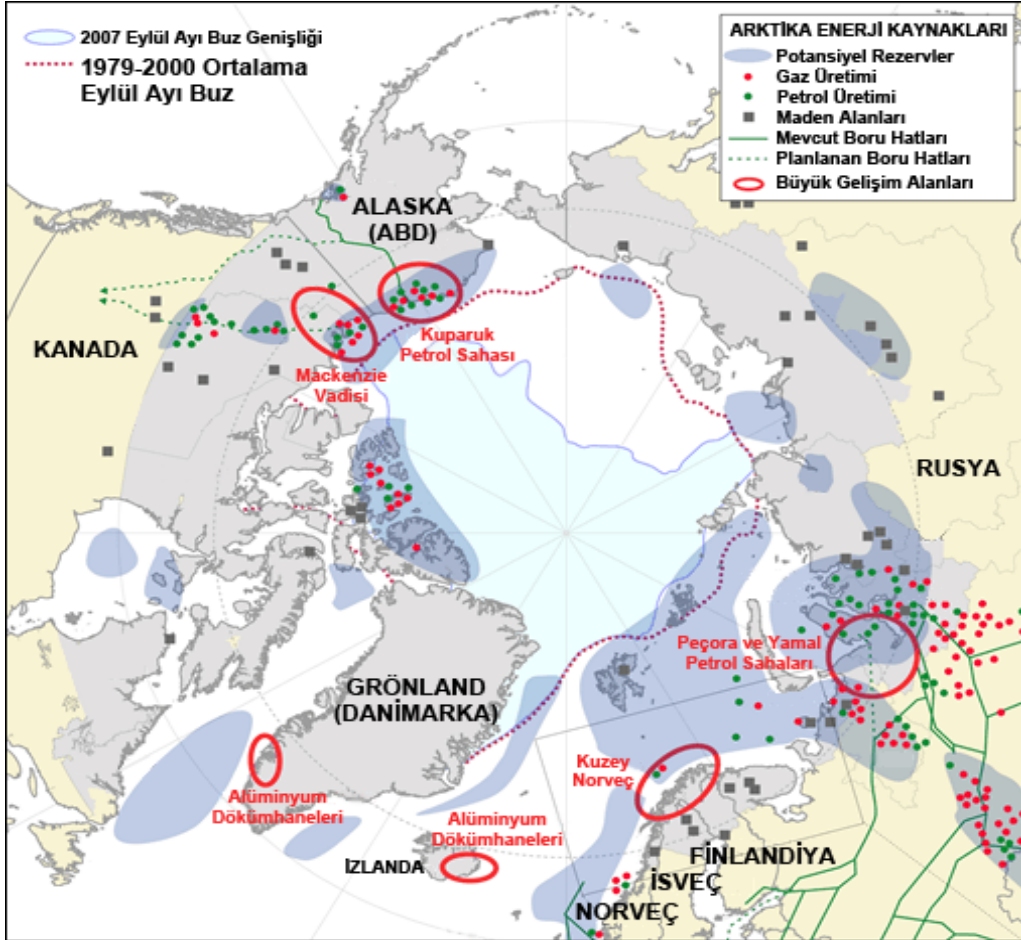

Kaynak: "Petkunaite, 2011: 52" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiş halidir.

Harita 1'de de görüldüğü üzere, Arktika'nın uluslararası ticaret açısından alternatif bir yol olarak ortaya çıkmasında Kuzey Deniz Rotası ve Kuzeybatı Geçidi öne çıkmaktadır. Kuzey Deniz Rotası, Süveyş Kanalı'na; Kuzeybatı Geçidi ise Panama Kanalı'na alternatif oluşturmaktadır. Nitekim Ağustos 2013'te Dalian Limanı'ndan (Çin) yola çıkan Yong Sheng gemisi, Kuzey Deniz Rotası'nı kullanarak Rotterdam Limanı'na (Hollanda) 33 gün sonra ulaşan ilk ticaret gemisi olmuştur. Ayrıca bu yolculuk geleneksel rotaya kıyasla 14 gün daha kısa sürmüştür (Lanteigne, 2016: 4-5). Bu güzergâhlar kestirme bir yol sunarak deniz taşımacılığında vakit ve yakıt tasarrufu sağlamakla birlikte, Süveyş ve Panama kanallarına ödenen yüksek geçiş ücretlerine mahkûmiyetten kurtarma potansiyeline sahiptir. Öte yandan özellikle Süveyş Kanalı üzerinden yapılan seyirlerde Orta Doğu ve Doğu Afrika'daki korsancılık faaliyetleri düşünüldüğünde, Arktika daha güvenli bir seyahat vaat etmektedir (Kefferpütz, 2010: 5).

Arktika'da buzulların erime sürecine girmesinin bir sonucu da bölgedeki yeraltı kaynaklarına erişimin kolaylaşmasıdır (Güçlü Akpınar, 2017: 84). Hidrokarbon kaynakları açısından bölgeye yönelik olarak en kapsamlı araştırmayı yürüten ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu; 2008 yılında Arktika'da yaklaşık 90 milyar varil petrol, 47 trilyon metreküp doğalgaz ve 44 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi bulunduğunu, bu kaynakların da %84'ünün açık deniz alanlarında yer aldığını tespit etmiştir (USGS Fact Sheet, 2008). Bu verilere göre Arktika; dünya petrol rezervlerinin (1.734 milyar varil) %5,19'unu (British Petrol, Natural Gas) doğal gaz rezervlerinin (198,8 trilyon metreküp) %22,19'unu (British Petrol, Oil) içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca son 300 yıl içerisinde bölgede yapılan araştırmalarda; altın, bakır, çinko, elmas, kalay, krom, kömür, manganez, nikel, paladyum, platin, titanyum ve uranyum gibi değerli madenler de keşfedilmiştir (Boyd vd., 2016: 9-10; Schönfeldt, 2017: 200) Bununla birlikte dünyadaki keşfedilmemiş petrol rezervinin %70'inin, doğal gaz rezervinin ise %30'unun Arktika'da olduğu tahmin edilmektedir (UNEP, 2013: 26).

Harita 2. Arktika'daki Enerji Kaynakları

Kaynak: "Roto ve Sterling, 2011" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiş halidir.

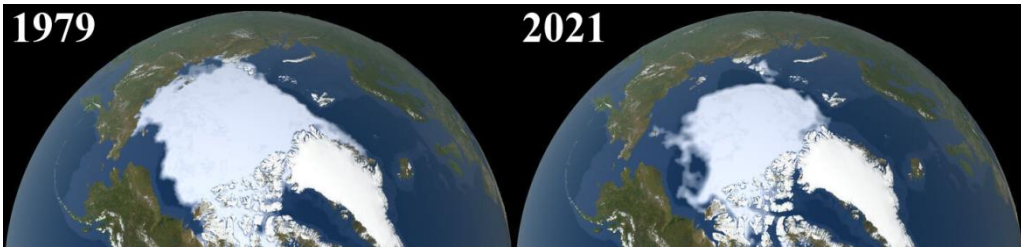
Harita 2'de görüldüğü gibi Arktik Okyanusu kıyılarında birçok doğalgaz, petrol ve maden sahası keşfedilmiştir. Arktika'da en fazla kıyı alanına (6,2 milyon kilometrekare) sahip olan Rusya tarafından yapılan araştırmalarda, bu alanlarda petrol ve doğalgaz rezervi içeren 200 yeni bölge açığa çıkarılmıştır (Güçlü Akpınar, 2017: 100). Rus ekonomisinin can damarını oluşturan enerji ihracatı dikkate alındığında, Arktika'daki fosil yakıt rezervlerinin %52'si egemenlik sahasında bulunan Rusya için bölgenin son derece önemli olduğu açıktır (Gül, 2014: 2). Ancak böylesine değerli kaynaklara ev sahipliği yapan Arktika, bu kaynakların ithalatçısı olan ABD ve Çin gibi devletlerin de ilgisine mazhar olmaktadır (Sancak, 2019: 24; Yıldız ve Çelik, 2019: 65). Ayrıca söz konusu enerji kaynaklarının elde edilmesi hususunda, bölge ülkeleri arasında anlaşmazlıklar meydana gelmektedir (Güçlü Akpınar, 2017: 84). Enerji kaynaklarının yanında Arktika, başta beyaz balık türü olmak üzere barındırdığı su canlılarıyla da öne çıkmaktadır. Söz gelimi dünyadaki beyaz balık avının %10'u Arktika'da gerçekleşmektedir. Bölgedeki buzulların erimesi ve suların ısınması sonucunda, güneydeki su canlılarının kuzeye doğru hareket ederek Arktika'yı önemli bir balıkçılık merkezi haline getirmesi beklenmektedir (Conley ve Kraut, 2010: 5).

2.3. Küresel Isınmanın Arktika Bölgesine Etkileri

Arktika, küresel iklimle birçok açıdan etkileşim içerisinde olan karmaşık bir iklim sistemine sahiptir (McBean, 2005: 22). Atmosfere bağlı hava dolaşımı ve rüzgârlar ile birlikte Arktik Okyanusu'na güneyden gelen su akıntıları bölgede sıcaklık değerlerinin giderek artmasına yol açmaktadır (Ballinger vd., 2020: 2). Öyle ki Kuzey Kutup Dairesi yakınlarındaki kara istasyonları, 20'nci yüzyılda bölgedeki ortalama yüzey sıcaklığının her on yılda bir 0,09 °C arttığını tespit etmiştir (McBean, 2005: 22). Arktika'daki ortalama sıcaklık artışı 1966 ilâ 2003 yılları arasında her on yılda bir 0,4 °C düzeyinde gerçekleşmiştir (McBean, 2005: 36). Bir başka araştırmaya göre; Arktika'da 2019-2020 yılları arasındaki ortalama sıcaklığın, 1981-2010 yılları arasındaki değerden 1,9°C daha yüksek olduğu saptanmış, 20 Haziran 2020'de 66,5° kuzey enleminde bulunan Verkhoyansk (Rusya) kasabasında 38 °C sıcaklık değeri gözlemlenmiştir (Ballinger vd., 2020: 5). Bunun sonucunda Arktika, küresel ısınma hızının yaklaşık iki katı kadar ısınmış ve bölgedeki sıcaklık kara alanlarında 5 °C, su alanlarında 6 °C'ye kadar yükselmiştir (Anisimov ve Vaughan, 2007: 656; Taraktaş, 2019: 53).

Arktika'da özellikle son yarım asırda etkisini artıran küresel ısınma sonucu sıcaklık değerlerinin artmasına bağlı olarak, bölgedeki buzullar öngörülenden daha hızlı eriyip küçülmeye başlamıştır (UNEP, 2013: 19). Nitekim Harita 3'te de görüldüğü üzere Arktika'nın uydudan gözlemlenmeye başladığı 1979 yılında ortalama 7,05 milyon kilometrekare yüzey alana ve 25,4 milyon kilometreküp hacme sahip olan buzullar, 2021 yılında ortalama 4,92 milyon kilometrekare yüzey alana ve 13,8 milyon kilometreküp hacme gerilemiştir (NASA Global Climate Change, 2022; Polar Science Center, 2022). Böylece 1979 ilâ 2021 yılları arasında bölgedeki buzulların genişliği %35, hacmi %54 oranında azalmıştır. Bu durum söz konusu buzulların yalnızca küçülmediğini, aynı zamanda incelendiğini göstermektedir. İncelenen buzun bir sonraki yaz ayında daha kolay erimesi, bölgedeki kalıcı buz oranını azaltmakta ve mevsimsel buz oranını artırmaktadır (Senftleben vd., 2020: 1487). Nitekim 1979 yılında %48,7 olarak ölçülen mevsimsel buz oranı, 2021 yılında %78,8'e yükselmiştir (NASA Global Climate Change, 2022). Böylece Arktika'da kışın görülen buzun yalnızca %21,2'si yıl boyunca varlığını sürdürebilmekte ve bu oran her yıl giderek azalmaktadır.

Harita 3. Arktika'da Buzulların Erimesi 1979-2021

Kaynak: "NASA Global Climate Change, 2022" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından düzenlenmiş halidir.

Buzulların küçülmesi ve incelmeye, bölgedeki ısınmayı hızlandıran zincirleme bir döngüye neden olmaktadır. Beyaz buz örtüsü, güneş radyasyonunun yaklaşık %85'ini yansıtırken; okyanusun buzsuz alanları bunun yalnızca %10'unu yansıtır ve geri kalanını emerek ısınır. Isınan okyanus yüzeyinde su buharı açığa çıkar ve üzerindeki havayı da ısıtır. Su buharı, güçlü ve etkili bir sera gazı olarak ısıyı hapseder ve bölgedeki sıcaklığın artmasına katkı sağlar (UNEP, 2013: 20-21). Ayrıca yoğunlaşan su buharı, bölgeye daha fazla yağış bırakır ve yağış alan

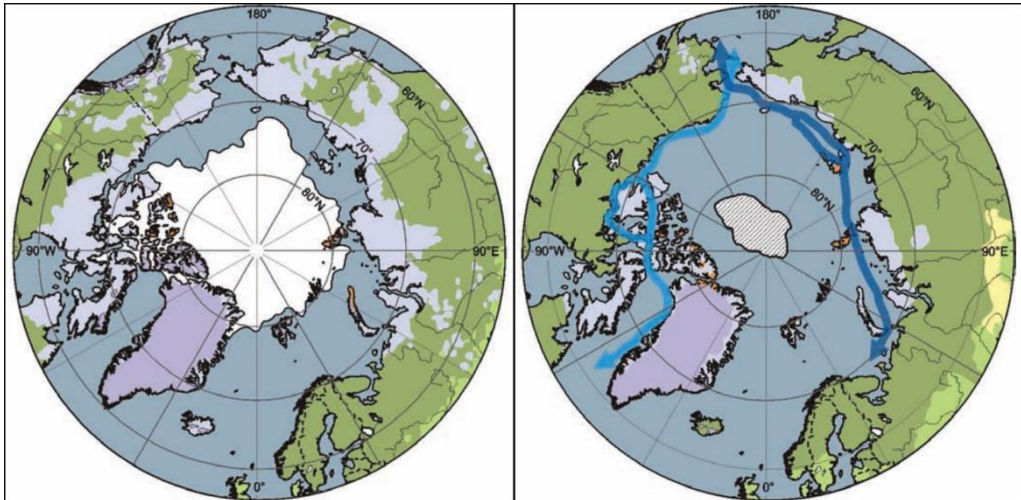
buzullar daha hızlı eriyip çözülür. Arktika'da yapılan gözlemler yağış oranlarının 20'nci yüzyılda istikrarlı bir şekilde arttığını göstermektedir (McBean, 2005: 40-43).

21'inci yüzyıl sonu için yapılan öngörülerde farklı senaryolara göre Arktika'nın ortalama sıcaklığının yaklaşık 2°C ila 9°C arasında artabileceği ve bölgenin yaz aylarında tamamen buzsuz hale gelebileceği tahmin edilmektedir (Anisimov ve Vaughan, 2007: 662; Senftleben vd., 2020: 1487). Bu potansiyel dikkate alındığında Arktika, her geçen gün insan faaliyetlerine izin verir duruma gelmekte ve dünya kamuoyunun gündemine girmektedir. Zira Antarktika'nın aksine kendisine özel bir hukukî statüye sahip olmayan Arktika'da, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hükümleri geçerlidir (Schönfeldt, 2017: xxxv-xxxvi). Böylece büyük bir bölümü "açık deniz" statüsüne sahip olan Arktika; yalnızca Arktik Okyanusu'na kıyıdaş devletlerin değil, aynı zamanda bölgede yer almayan birçok devletin ilgisini çekmektedir.

3. Arktika'daki Uluslararası Hukuka Dayalı Anlaşmazlıklar ve Küresel Isınma

Arktika'da buzulların kuzeye doğru çekilmesiyle birlikte bölgenin stratejik ve ekonomik açıdan önem kazanması, Arktik Okyanusu'na kıyıdaş devletlerin burada hâkimiyet mücadelesine girmesini de beraberinde getirmiştir. Öyle ki 20'nci yüzyılda etkisini hissettiren sıcaklık artışıyla eriyip kuzeye çekilen buzullar bölgeyi daha erişilebilir hale getirmiş, 21'nci yüzyıla gelindiğinde BMDHS'ye taraf olan kıyıdaş devletler art arda egemenlik sahanlarını Arktika'nın merkezine doğru genişletme girişimlerinde bulunmuştur. Nitekim BM'ye yapılan kıta sahanlığının genişletilmesine yönelik başvurular; Rusya, Danimarka ve Kanada Arktik Okyanusu altından geçen sırtları; Norveç ise Svalbard'ın kuzeyindeki alanı sahiplenmek istemiştir (The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2022). Öte yandan ABD yabancı petrole bağımlılığını azaltılmak amacıyla Alaska'nın kıta sahanlığında çalışmalar yürütmektedir (Office of the Press Secretary, 2011).

Harita 4. Arktika'daki Buzulların Geleceği

Kaynak: "Anisimov ve Vaughan, 2007: 659" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından düzenlenmiş halidir.

21'inci yüzyılın sonlarına doğru Arktika buzullarının Harita 4'te görüldüğü şekilde küçüleceğine ilişkin öngörüler, bölgeyi daha cazip hale getirmektedir. Zira böyle bir durumda bölgenin kıyıdaş devletlerin münhasır ekonomik bölgelerini etkin olarak işletebilmesi imkânı

doğacaktır. Ayrıca söz konusu devletler buzulların çekildiği alanlarda yeni yeraltı kaynakları arayışına girebileceklerdir. Bununla birlikte özellikle Arktik Okyanusu altındaki sırtlar üzerinden kıta sahanlığı genişletme hakkı talep eden devletler için okyanus tabanında iddialarını destekleyecek bilimsel araştırmalar yapılması çok daha kolay hale gelecektir. Bunlara bağlı olarak deniz yetki alanlarını genişletmeye çalışan bölge ülkelerinin yaşadığı anlaşmazlıkların derinleşmesi ve hukukî zeminin dışına taşması muhtemel görünmektedir. Nitekim Haziran 2009'da dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Gates, Arktik Okyanusu üzerindeki buzulların erimesiyle bölgedeki rekabetin artacağı ve bölgede askerî güçlerin giderek önem kazanacağı öngörüsünde bulunmuştur (Yıldız ve Çelik, 2019: 70).

Rusya ekonomik ve askerî güvenliğini sağlamada Arktika'ya özel bir yer ayırmaktadır. 2009'da yayımlanan Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde; uluslararası siyasetin uzun vadede Arktika'daki enerji kaynaklarına sahip olmaya odaklanacağı ve Arktika'da Rusya'nın devlet sınırlarını koruma etkinliğinin artırılması konularına dikkat çekilmiştir (Rusya Başkanlığı, 2009). 2015'te yayımlanan Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde; devletler arasındaki rekabetin potansiyel değerlere doğru genişlediği belirtilerek, Arktika'daki kaynakların geliştirilmesinde önde olmanın önemi vurgulanmıştır (Rusya Başkanlığı, 2015). Öte yandan 2017'de yayımlanan Başkanlık Kararnamesi'nde; Rusya'nın ulusal güvenliğine yönelik tehlikeler ve tehditler arasında, en başta ABD ve müttefiklerinin Arktika dâhil olmak üzere okyanuslara hâkim olma arzusu gösterilmiştir (Rusya Başkanlığı, 2017). 2021'de yayımlanan Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde ise; iklim değişikliği ve çevre sorunlarının Rusya'nın Arktika'yı kalkındırmasını engellemek amacıyla bahane olarak kullanıldığı ve Rusya'nın dış politika hedeflerine ulaşmada Arktika'nın keşfiyle ilgili çıkarlarının sağlanması görevi öne çıkarılmıştır (Rusya Başkanlığı, 2021). Bu belgelerden anlaşılacağı üzere Rusya; Arktika'daki mevcut ve potansiyel enerji kaynaklarına erişimi ulusal güvenliğinin bir parçası ve dış politika hedefi olarak görmektedir. 20'nci yüzyılda bölgenin büyük oranda buzullarla örtülü olması donanmaya bağlı unsurların hareketliliğini kısıtlarken, 21'inci yüzyıl itibarıyla buzulların hızla küçülmeye başlaması bu durumu değiştirmektedir (Sancak, 2019: 24). Bu doğrultuda Rusya 2007 yılından itibaren bölgedeki askerî varlığını genişletmekte, SSCB döneminden sonra kapatılan askerî üsleri yeniden aktif hale getirmekte, bölgede yeni üsler ve erken uyarı sistemleri inşa etmekte ve 2014 yılında kurulan "Kuzey Donanması" kapsamında Arktika'daki filosunu yeni askerî araçlarla güçlendirmektedir (Altunkaya, 2019: 189; Yıldız ve Çelik, 2019: 65-71).

Arktika politikasını Rusya'dan algıladığı tehdit üzerine inşa eden ABD ise 2009 yılında Arktika'ya yönelik hazırlanan Ulusal Güvenlik Başkanlık Yönergesi itibarıyla bölgeyi gündemine almaya başlamıştır (Güçlü Akpınar, 2017: 105-106). Söz konusu yönergede; Arktika'daki iklim değişikliği, artan insan faaliyetleri ve zengin kaynaklara olan farkındalığın artması karşısında ABD'nin ulusal güvenliğini sağlaması adına bölgede deniz kuvvetlerinin daha aktif ve etkili kullanılması, ulusal güvenlik çıkarları kapsamında değerlendirilmiştir (The White House, 2009). 2010 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesinde; "Arktika Çıkarları" başlığı altında ABD, kendisini ulusal güvenlik ihtiyaçlarını ve çeşitli konularda uluslararası işbirliğini güçlendirmeye çalışan bir Arktika ülkesi olarak tanımlamıştır (The White House, 2010). 2018 yılında ABD Sayıştay (GAO) tarafından hazırlanan "Arktik Planlama" raporunda; Ulusal Kar ve Buz Veri Merkezi verilerine göre Arktika'daki buzulların 1981 yılından itibaren önemli ölçüde küçüldüğü ve bu durumun bölgedeki denizcilik faaliyetlerini artırması nedeniyle ABD'nin bölgede daha büyük bir askerî varlığa ihtiyaç duyabileceği öngörüsünde bulunmuştur (United States Government Accountability Office, 2018). Bu belgelerde ve raporda belirtilen politikalar

doğrultusunda ABD, Arktika'daki deniz gücüne dayalı askerî varlığını artırmaya başlamış ve bu çerçevede 2011 yılında feshedilen 2. Filo'yu Rusya'ya karşı rekabette geri kalmamak adına Kuzey Atlantik'te yeniden göreve getirmiştir (Sputnik Türkiye, 2018a).

Rusya ve ABD kurumlarının yayımlanan yukarıdaki belgeler birlikte ele alındığında; Arktika'da tarafların birbirlerine karşı tehdit algıladığı, bu temelde bölgede karşılıklı olarak askerî faaliyetlerini artırmaya çalıştıkları görülmektedir. Böylece Arktika, giderek güvensiz bir bölge haline gelen yeni bir potansiyel çatışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu potansiyelin kaynağı; küresel ısınma etkisiyle bölgedeki buzulların hızla erimeye başlaması sonucunda Rusya'nın BMDHS aracılığıyla bölgedeki deniz yetki alanlarını ve egemenliğini genişletme girişimi ve buna karşılık başta ABD olmak üzere bölgedeki diğer NATO üyesi ülkelerin Rusya'nın söz konusu girişimine tepki göstermesi ve çeşitli önlemler almasına dayanmaktadır.

3.1. Uluslararası Deniz Hukuku ve Arktika

Merkezinde herhangi bir kara kütlesi bulunmayan Arktika; Antarktika gibi insanlığın ortak mirası olarak nitelendirilmek yerine, BMDHS hükümleri çerçevesinde bölge ülkelerinin tasarrufuna bırakılmıştır (İnan Şimşek, 2020: 219). Bundan dolayı anlaşmazlıkların giderilmesinde ve egemenlik sınırlarının çizilmesinde BMDHS normları kullanılmaktadır. Nitekim sözleşme, devletlerin kendi sularında hâkimiyet kurmasını meşrulaştırmakta ve bu konuda devletlere çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunan devletler açısından bakıldığında; Norveç (1996), Rusya (1997), Kanada (2003) ve Danimarka (2004) BMDHS'yi imzalayıp yürürlüğe koymuşken, ABD'nin henüz böyle bir adım atmadığı görülmektedir (Örnek ve Mızrak, 2015: 242).

BMDHS ayrı bölümlerinde tanımladığı karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı ve açık deniz kavramları ile deniz yetki alanlarını ve dolayısıyla Arktik Okyanusu'nu düzenlemektedir. BMDHS çerçevesinde Arktik Okyanusu'na kıyıdaş devletler; 12 mile kadar karasuları, 24 mile kadar bitişik bölge ve 200 mile kadar münhasır ekonomik bölge ile kıta sahanlığı yetkilerine sahip olabilmektedirler (United Nations, 1982, m. 3; m 33/2; m 57; m 76/1). Bununla birlikte kıta kenarının 200 mili aştığını bilimsel araştırmalarla yetkili komisyona (Kıta Sahanlığı Sınırlama Komisyonu) kanıtlayan devletler, kıta sahanlıklarını 350 mile uzatabilmektedir (United Nations, 1982 m. 76/4-7). Nitekim kıyıdaş devletler, ilgili kavramlara ilişkin haklarına dayanarak Arktik Okyanusu'nun büyük bir bölümüne egemen olmayı talep etmektedirler.

3.2. Arktika Bölgesindeki Uluslararası Anlaşmazlıklar

Arktika'da temel anlaşmazlık konuları, bölge ülkeleri arasındaki deniz alanlarının paylaşım sorununa dayanmaktadır. Arktika'ya yönelik ilk hak iddiası ve dolayısıyla bölge devletleri arasındaki ilk anlaşmazlık 1903 yılında Kanada'nın Alaska'ya komşu olan Yukon bölgesine bağlı Herschel Adası'nda bir ileri karakol kurması ile ortaya çıkmıştır (Graeme, 2007: 435). Bu girişimin ardından 1907 yılında Kanadalı Senatör Pascal Poirier, Kanada ile Kuzey Kutbu arasındaki toprakların sahiplenilmesine ilişkin bir öneri sunmuş, 1925 yılında Kuzeybatı Toprakları Yasası'nda yapılan değişikliklerle Kanada egemenlik sınırlarının Kuzey Kutbu'na kadar uzandığını iddia etmiştir (Timtchenko, 1997: 29). Benzer şekilde SSCB, 1926 yılında kuzey topraklarının kutup bölgesine kadar uzandığını iddia ederek Arktika'yı egemenlik sahasına almaya çalışmıştır (Konyshev ve Sergunin, 2014: 58). Soğuk Savaş döneminde (1947-1991) ise Arktika; ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç'in yer aldığı NATO ile SSCB arasında mücadeleyle

sahne olmuştur (Taraktaş, 2019: 48). BMDHS'nin 1994 tarihinde yürürlüğe girmesiyle bölge ülkeleri sözleşmeye istinaden kıta sahanlığı başta olmak üzere münhasır ekonomik bölge ve açık deniz düzenlemelerinde tanınan haklarını kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede aynı bölgede egemenlik iddiasında bulunan devletler arasında Tablo 1'de yer verilen anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Öte yandan çözüme kavuşturulduğu için bu çalışmada ayrı bir başlık altında ele alınmayan Barents ve Bering denizleri, geçmişte Arktika'daki uluslararası anlaşmazlık bölgeleri arasında yer almıştır. Özellikle Barents Denizi'ndeki uzlaşma, bölge devletleri arasındaki anlaşmazlıkların uluslararası hukuka riayet edilerek barışçıl yollardan giderilebileceğini göstermesi nedeniyle, Arktika'daki diğer sorunlara yön verebilecek önemli bir örnek olaydır.

Tablo 1: Arktika'da Küresel Isınmanın Derinleştirebileceği Uluslararası Anlaşmazlıklar

Arktika'da Küresel Isınmanın Derinleştirebileceği Uluslararası Anlaşmazlıklar	
Anlaşmazlık	Anlaşmazlık Tarafları
Lomonosov Sırtları	Rusya, Kanada ve Danimarka
Beaufort Denizi	Kanada ve ABD
Svalbard Adası	Rusya ve Norveç

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

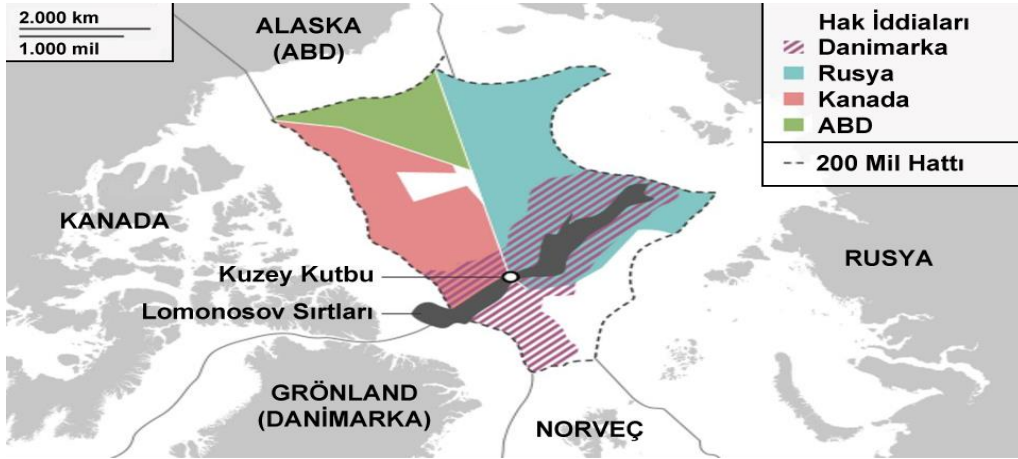
3.2.1. Lomonosov Sırtları

Lomonosov Sırtları, Sovyet bilim adamları tarafından 1948'de keşfedilen ve Arktik Okyanusu tabanında Avrasya ile Amerika havzalarını birbirinden ayıran kıtasal bir kabuk şerididir. Bu sırtların yaklaşık 60 milyon yıllık süreçte Avrasya'dan uzaklaşarak batıya doğru 900 kilometre hareket ettiği düşünülmektedir. Günümüzde Lomonosov Sırtları; bir ucu Grönland (Danimarka) ile Ellesmere Adası (Kanada) kıta sahanlıklarına giren, diğer ucu ise Yeni Sibirya Adaları (Rusya) kıta sahanlığının yakınlarına uzanan bir konumda bulunmaktadır (Basaran, 2015: 1-2). Bu durum bu sırtları kendi kıtalarının bir uzantısı olarak kabul eden ve buna dayanarak kıta sahanlığını söz konusu sırtların üzerine genişletmek isteyen Rusya, Kanada ve Danimarka arasında anlaşmazlığa yol açmaktadır.

Zira Harita 5'te görüldüğü üzere Lomonosov Sırtları, Arktik Okyanusu'nda kıyı devletlerinin 200 deniz mili olan kıta sahanlıkları dışında kalan alanın büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle anlaşmazlık tarafları böylesine önemli bir bölgede hak sahibi olmayı istemektedir. Nitekim söz konusu devletler BMDHS'ye taraf olarak, sözleşmenin 76'ncı maddesi kapsamında kıta sahanlıklarını 350 mile genişletmek için Kıta Sahanlığı Sınırlama Komisyonu'na⁴ okyanus tabanında yapılan bilimsel çalışmalarla desteklenmiş başvurularda bulunmuşlardır (The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2022).

Harita 5. Lomonosov Sırtları Anlaşmazlığı

⁴ Bundan sonra "Komisyon" olarak kullanılacaktır.

Kaynak: "BBC News, 2014", kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiş halidir.

Anlaşmazlık tarafları arasında ilk başvuru 2001 yılında Rusya tarafından yapılmıştır (Yıldız ve Çelik, 2019: 66). Bu başvuruda hak iddia edilen bölgelerden biri de Rusya anakarasının doğal uzantısı olduğu iddia edilen Lomonosov Sirtları olmuştur. Ancak ertesi yıl başvuru yeterli bilimsel kanıtlara dayanmadığı gerekçesiyle Komisyon tarafından reddedilmiştir. Komisyon'un olumsuz cevabı üzerine Rusya bölgeye ilişkin çalışmalarına ağırlık vermiştir. 2003 yılında kıta sahanlığı sorununa ilişkin Sen Petersburg'da düzenlenen konferanstan sonra Rusya bilimsel araştırmalar yapmak üzere 2005 ile 2007 yıllarında iki girişimde bulunmuştur (Basaran, 2015: 15). Bilhassa Ağustos 2007'de keşif amaçlı gönderilen Mir-1 ve Mir-2 adlı iki Rus denizaltısının Arktik Okyanusu'nun 4.261 metre altına inerek deniz tabanına bir metrelik titanyum bayrak yerleştirmesi Lomonosov anlaşmazlığının körüklenmesine neden olmuştur (Taraktaş, 2019: 49). İlerleyen yıllarda Rusya bu kez deniz kuvvetlerini de sondaj faaliyetlerinde kullanarak Arktik-2012 projesi kapsamında deniz tabanından bilimsel analiz için örnekler toplamıştır (Gül, 2014: 4-5). Akabinde Rus araştırma gemisi Fedorov, buzkıran gemi Yamal ile birlikte Rusya kıta sahanlığının ötesinde 350 bin kilometrekarelik bir alanda sismik araştırmalar gerçekleştirmiştir (Basaran, 2015: 16). Yapılan araştırmalarda elde edilen yeni verilerin de desteğiyle Rusya, son başvurusunu 2015 yılında iletmiştir. Başvuruda Lomonosov Sirtları'nın da içerisinde bulunduğu 1,2 milyon kilometrekareye tekabül eden bir alanda egemenlik hakkı talep edilmiştir. Bu bölgede yoğun olarak hidrokarbon kaynaklarının yer aldığı düşünülmektedir (Yıldız ve Çelik, 2019: 68-69). Rusya'nın başvurusu ile ilgili karar henüz verilmemiştir (The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2022).

BMDHS'yi 2003 yılında onaylayan Kanada, Rusya'nın tezlerine karşı Lomonosov Sirtları ve çevresinin kendisine ait olan Ellesmere Adası'nın deniz altından doğal uzantısı olduğunu ileri sürmektedir. Kanada bu iddiayı desteklemek amacıyla 2006 yılı itibariyle bölgede araştırmalar yapmaya başlamıştır (Sancak, 2019: 27). İki yıl sonra Kanada, havadan yapılan keşiflere dayanarak Lomonosov Sirtları'nın Avrasya'dan ziyade Kuzey Amerika ve Grönland levhalarına bağlı olduğunu iddia etmiştir (Basaran, 2015: 17). Bu gelişmelerle beraber Kanada; 2013 yılında Atlantik Okyanusu için yapılan kıta sahanlığının genişletilmesi başvurusunda, ileri bir tarihte Arktik Okyanusu için de başvuru yapılacağını bildirmiş (Government of Canada, 2013: 3) ve kıta sahanlığını Lomonosov Sirtları'nın da içerisinde bulunduğu büyük bir bölgeye

genişletme talebini içeren başvuruyu 2019'da Komisyon'a sunmuştur. Kanada'nın başvurusu halen incelenmektedir (The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2022).

Danimarka ise özerk bölgesi olan Grönland üzerinden Lomonosov Sırtları'nda hak arayışı içerisindedir. Danimarka tarafından sırtların Grönland'ın kuzey kıyıları kıta sahanlığının bir parçası olduğu savunulmaktadır. Nitekim 2004 yılında BMDHS'yi onaylayan Danimarka, 10 yıl boyunca yapılan araştırmalar neticesinde 2014 yılında Komisyon'a kıta sahanlığını genişletme başvurusunda bulunmuştur. Bu bağlamda Lomonosov Sırtları ve çevresini kapsayan 895 bin kilometrekarelik bir bölgede hak iddia edilmiştir (Örnek ve Mızrak, 2015: 244). Danimarka'nın bu başvurusu da halen Komisyon tarafından karara bağlanmamıştır (The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, 2022).

Rusya'nın kıta sahanlığını genişletme başvurusunda bulunması diğer devletleri de harekete geçirmiş ve bölgeye yönelik bilimsel çalışmalar artmıştır. Bölgedeki buzulların istikrarlı bir şekilde küçülmesi, bu çalışmaların yürütülmesini kolaylaştırmıştır. Nitekim Lomonosov Sırtları'nın egemenliğine yönelik en ciddi girişim olan Rusya'nın Arktik Okyanusu altına inmesi ve okyanus tabanına bayrak yerleştirilmesi, bölgedeki buzulların ortalamaya ve bir önceki yıla göre keskin bir küçülme yaşamasından sonra gerçekleşmiştir. Öyle ki Arktika'da 2006 yılında ortalama 4,01 milyon kilometrekare alana sahip olan buzullar, %30 oranında küçülmüş ve 2007 yılında ortalama 2,82 milyon kilometrekare alana gerilemiştir (NASA Global Climate Change, 2022). Benzer şekilde 2006 yazında 9,1 milyon kilometreküp hacme sahip olan buzullar, %29 oranında küçülmüş ve 2007 yazında 6,5 milyon kilometreküp hacme gerilemiştir (Polar Science Center, 2022). Bu verilere göre bölgedeki buzullar ilk kez 4 milyon kilometrekare alanın ve 9 milyon kilometreküp hacmin altına düşmüştür. Rusya'nın bölgeye yönelik bir başka girişimi olan Arktik-2012 projesi de Arktika'da en düşük alan (2,4 kilometrekare) ve hacim (3,8 kilometreküp) değerlerinin ölçüldüğü yıl gerçekleşmiştir (NASA Global Climate Change, 2022; Polar Science Center, 2022). Bu örneklerden görüleceği üzere Lomonosov Sırtları egemenliğine yönelik girişimler, bölgenin ısınması ve buzulların küçülmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu durum bölgedeki buzulların küçülme sürecini sürdürmesi halinde, anlaşmazlık taraflarınca yapılan söz konusu sırtları sahiplenmeye yönelik bilimsel ve askerî girişimlerin yoğunlaşacağını göstermektedir. 2019 sonbaharında Arktika'nın en yüksek sıcaklık sapması 4°C ile Lomonosov Sırtları'nın bir ucunun uzandığı Kuzey Grönland'da tespit edilmiştir (Ballinger vd., 2020: 3). Benzer şekilde 2020 yazında söz konusu sırtların diğer ucunun uzandığı Kara ve Laptev denizleri çevresinde; 5°C ile mevsimin en yüksek sıcaklık sapması ve bölgedeki deniz buzu erime sürecinin bir ay erken başladığı gözlemlenmiştir (Ballinger vd., 2020: 6).

Rusya'nın 2007 yılında gerçekleştirdiği kıta sahanlığının Lomonosov Sırtları üzerine genişletilmesi için bilimsel veri toplama girişimi akabinde Soğuk Savaş sonrasında ilk kez bombardıman uçaklarını bölge üzerinde uçurması (Gül, 2014: 6) ve savaş gemilerini bölgede konuşlandırmaya başlaması (Altunkaya, 2019: 188-189); bölgedeki anlaşmazlığın hukukî zeminden siyasî ve askerî zemine taşma riskinin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Rusya'nın bu faaliyetleri karşısında kendi iddiasını desteklemek ve kuzey bölgelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla Kanada, 2007 yılından itibaren her yıl Nanook Tatbikatı düzenlemektedir. Kanada söz konusu tatbikatın gerekçelendirilmesinde Arktika'nın giderek erişilebilir hale gelmesi ve bu bağlamda insan faaliyetlerinin artması argümanlarını öne sürmektedir (Government of Canada, 2022).

Arktika'nın kalbinde yer alan Lomonosov Sırtları, söz konusu üç ülke arasındaki anlaşmazlığa uzun süre konu olacak gibi görünmektedir. Zira önemli enerji kaynaklarına sahip

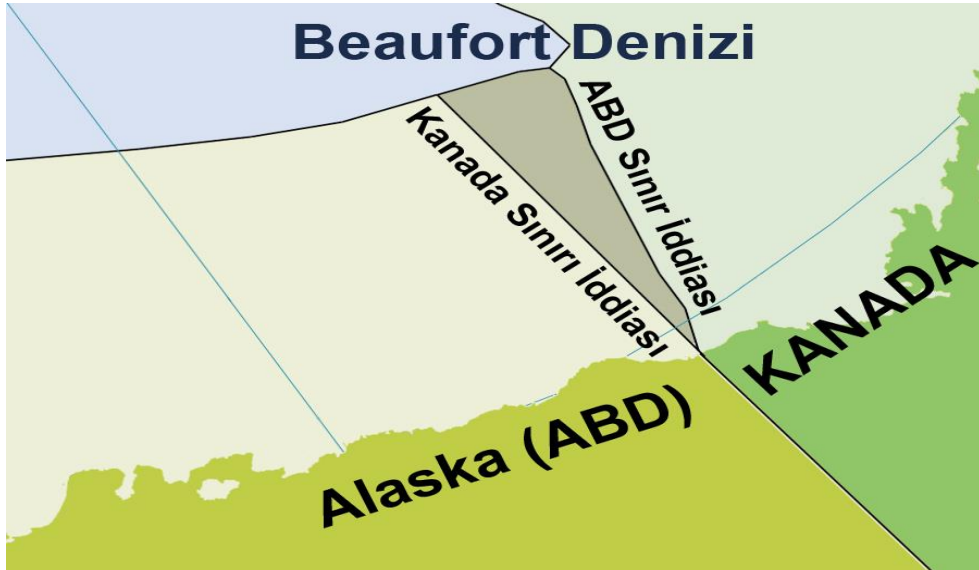
olduğu tahmin edilen bu sırtlar, içerisinde bulunduğumuz yüzyılda Arktik Okyanusu üzerindeki buz tabakasının kalıcı olarak tamamen ortadan kalkması durumunda erişilebilir hale gelecektir. Uzun vadede teknolojik gelişmeler sonucunda açık denizdeki yeraltı kaynaklarının daha kolay elde edilebileceği dikkate alındığında, anlaşmazlık taraflarının buradaki potansiyel haklarından vazgeçmesi güç görünmektedir. Bu ülkeler her ne kadar bilimsel araştırmalarla kendi iddialarını desteklemeye çalışsalar da bölgenin kutup buzları altında bulunması net bir sonuç çıkarılmasının önüne geçmektedir. Ancak ilerleyen dönemlerde tarafların yeni keşif seferleriyle elde edilen verilerle desteklenmiş hak iddialarında bulunacakları açıktır.

Lomonosov Sırtları ile bir bağlantısı olmayan ABD ise özellikle Rusya'nın iddialarına karşı çıkmaktadır. ABD tezlerine göre Lomonosov Sırtları; bir kara kütlelerinin doğal uzantısı olmak yerine, Arktik Okyanusu'na ait bir dağ sırtıdır. Bu nedenle hiçbir devletin kıta sahanlığını bu bölgeye genişletme hakkı yoktur (Sancak, 2019: 27). Öte yandan 2014 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton; Rusya'nın Arktika'daki askerî hareketliliğini, bölgede yeni üsler açmasını ve Kanada'nın kuzey kıyılarına yönelik askerî uçurular düzenlemesini eleştirmiş ve Rusya'nın bölgeye yönelik faaliyetlerine karşı birleşik bir cephe kurulması çağrısında bulunmuştur (Peritz, 2014). Böylece ABD, Lomonosov Sırtları anlaşmazlığında Kanada'nın yanında olduğunu göstermiştir.

3.2.2. Beaufort Denizi

Beaufort Denizi; kuzeyde Arktik Okyanusu, güneyde Kanada'nın kuzey kıyıları, doğuda Banks Adası (Kanada) ve batıda Alaska (ABD) ile sınırlanan bir konumda yer almaktadır. Beaufort Denizi'ndeki anlaşmazlık bölgenin eski sahipleri olan İngiltere ile Rus Çarlığı arasında imzalanan Sen Petersburg Antlaşması'nın, günümüzde ABD ve Kanada tarafından farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Harita 6. Beaufort Denizi Anlaşmazlığı

Kaynak: "ArcticEcon, 2011" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiş halidir.

18'inci yüzyılda Ruslar okyanus ötesi keşiflerle Alaska ve çevresinde yayılmışlardır. Ancak sonraki yüzyılın ortalarına doğru Ruslar etkin bir şekilde faydalanamadığı ve kontrol altında tutmakta isteksiz kaldığı Pasifik ötesi topraklarına ilişkin İngiltere ve ABD ile bazı anlaşmalara imza atmıştır. Bu bağlamda İngiltere ile yapılan 1825 tarihli Sen Petersburg Antlaşması'na göre Ruslar; Amerika'daki güney sınırının daha önce iddia ettiği 51° yerine 54°40' kuzey enlemine çekilmesini, doğu sınırını ise Portland Kanalı'ndan Rocky Dağları'nın batı yamaçları doğrultusunda 141° batı boylamına ve bu boylam çizgisinden Arktik Okyanusu'na uzanan hat olarak belirlenmesini kabul etmiştir (Grinev, 2020: 178).

Rus Çarlığı'nın Alaska'yı ABD'ye satması (1867) ve Kanada'nın İngiltere'den bağımsızlığını kazanması (1931) neticesinde; ABD ile Kanada, Beaufort Denizi'nin kıyıdaş devletleri haline gelmişlerdir. Bu devletlerin söz konusu deniz üzerindeki anlaşmazlıkları, 1970'lerde tarafların deniz yetki sınırlarına dair talepleri sonucunda meydana gelmiştir. Harita 6'da görüldüğü üzere ABD, 1976 yılında Kıta Sahaneliği Sözleşmesi'ne dayanarak Beaufort Denizi'ndeki yetki alanını 200 deniz miline çıkarmayı talep ederken; bir sonraki yıl Kanada, 1825'te Rus Çarlığı ile İngiltere arasında yapılan anlaşmaya istinaden Beaufort Denizi'nin 141° batı boylamının geçtiği hat üzerinden paylaşılmasını savunmuştur (Griffiths, 2010). BMDHS'yi onaylayan Kanada, hak iddiasını sözleşmenin "özel koşullar" hükmüne bağlamaktadır. ABD ise söz konusu anlaşmada bahsi geçen boylamın deniz alanlarını kapsamadığını belirterek Kanada'nın tezine karşı çıkmaktadır. Zira 1825'teki anlaşmasında 141° batı boylamının belirlediği kara sınırının donmuş okyanusa kadar devam edeceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Beaufort Denizi konusunda açık bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu durum Kanada'nın elini zayıflatıyor olsa da ABD BMDHS'ye taraf olmadığından sorunu Komisyon'a taşıyamamaktadır. Bununla birlikte Kanada'nın tartışmalı bölgeyi kullanmasına hiçbir zaman engel olmamıştır (Petkunaite, 2011: 70).

Beaufort Denizi'ndeki anlaşmazlık bölgesi yaklaşık 21 bin kilometrekare alana tekabül etmektedir. Kanada Ulusal Enerji Kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre söz konusu bölgede yaklaşık 1,7 milyar metreküp doğalgaz ve 1 milyar metreküpün üzerinde petrol rezervleri olduğu tahmin edilmektedir (Griffiths, 2010). Nitekim Kaparuk Petrol Sahası bu bölgeyi de kapsamaktadır. Bununla birlikte Ancak denizin üzerini büyük ölçüde kaplayan buzullar, bu alanda sondaj ve bilimsel araştırma faaliyetler yürütülmesini engellemektedir (İnan Şimşek, 2020: 218). Öte yandan daha önce değinildiği üzere Arktika'daki sıcaklık değerlerinin özellikle son yıllarda hızla artması ve buna bağlı olarak buzulların eriyerek kıyılardan Arktik Okyanusu merkezine doğru çekilmesi, Beaufort Denizi'ndeki engeli ortadan kaldıracaktır. Öyle ki Alaska'da ortalama yüzey sıcaklıkları 1960'lardan günümüze 2,5 °C artmış ve bölgedeki donmuş topraklar çözülmeye başlamıştır. Bununla birlikte Beaufort Denizi'ni de kaplayan Amerika kıtasının kuzeyindeki buzullar 1970'lerden günümüze %42 oranında incelmıştır (McBean, 2005: 44-45). Yine de günümüzün zorlu koşullarına rağmen 2010 yılında Kanada ve ABD tartışmalı alanı da kapsayan bir bölgede deniz yetki alanlarının tespit edilmesine yönelik ortak jeolojik araştırma girişiminde bulunmuşlardır (Petkunaite, 2011: 74). Bu gelişme tarafları çözüme yakınlaştırmış olsa da nihai bir sonuç alınamamıştır. Başta Rusya olmak üzere diğer bölge ülkelerine karşı kendi egemenlik haklarını korumak isteyen ABD, Alaska'da füze savunma sistemiyle birlikte geniş çaplı tatbikatlar yapmaktadır (Yıldız ve Çelik, 2019: 65). Bununla birlikte iki denizaltısını Beaufort Denizi'nde bulunan Prudhoe Köfrezisi'nin 150 mil kuzeyine konuşlandırmıştır (Güçlü Akpınar, 2017: 106). Bu doğrultuda ABD'nin Alaska ve Beaufort Denizi bölgelerindeki ulusal çıkarlarını korumak adına askerî güce

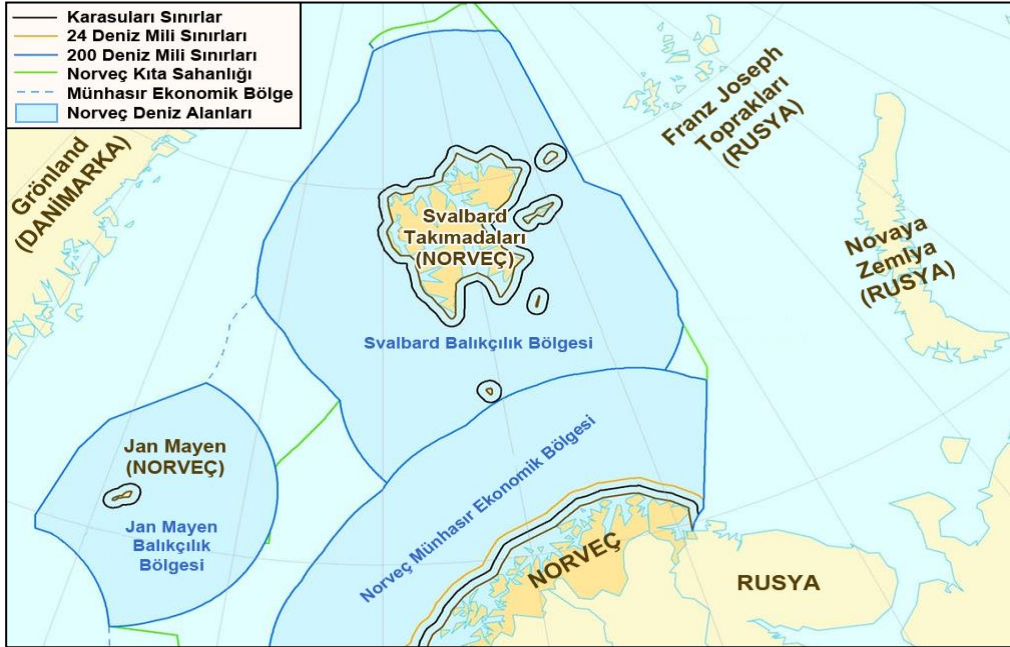
başvurabileceği görülmektedir. Zira ABD'nin Ulusal Güvenlik Başkanlık Yönergesi'nde Arktika'da değişen iklim koşulları nedeniyle bölgedeki ekonomik çıkarların korunması ve enerji güvenliğinin sağlanması amaçları vurgulanmıştır (The White House, 2009). Aynı yönergede bölgedeki doğal kaynaklar üzerindeki egemenlik haklarının kullanılmasının enerji güvenliği bağlamında ABD'nin ulusal çıkarları için kritik öneme sahip olduğu belirtilmiş ve Beaufort Denizi anlaşmazlığında Kanada ile eşit mesafeye dayalı bir sınıf çizilmesi tezi yinelemiştir (The White House, 2009).

3.2.3. Svalbard Takımadaları

Svalbard Takımadaları; Barents, Norveç, Grönland denizleri ve Arktik Okyanusu arasında bulunan yaklaşık 63 bin kilometrekarelik alana sahip adalar grubudur (Konyshov ve Sergunin, 2014: 73). Hollandalı denizci Willem Barents tarafından 1596 yılında keşfedilen takımadalar, zengin balina ve mors nüfusu nedeniyle İngiltere ve Hollanda tarafından 19'uncu yüzyıla kadar sömürülmüştür. Söz konusu yüzyılda ise takımadalarda bilimsel araştırma ve kömür madenciliği faaliyetleri yaygınlaşmıştır. 1905 yılında İsveç-Norveç Birliğinin sona ermesinden iki sene sonra Norveç tarafından yayımlanan bildiriye takımadaların "terra nullius" (sahipsiz toprak) statüsüne sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür (Wallis ve Arnold, 2011: 7). Akabinde Norveç, Rusya ve İsveç'in katıldığı konferanslarda bu öneri tartışmaya açılmıştır. Görüşmeler neticesinde takımadaların üç ülkenin altı yıllık dönemler halinde dönüşümlü yöneteceği uluslararası bir komisyonun idaresine verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle bu karar uygulanamamıştır (Wallis ve Arnold, 2011: 8).

I. Dünya Savaşı sonrasında 1919 yılında düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda, "Spitsbergen Komisyonu" vasıtasıyla Svalbard Takımadaları da değerlendirmeye alınmıştır. Konferanstaki görüşmeler sonucunda 9 Şubat 1920 tarihinde imzalanan Spitsbergen (Svalbard) Antlaşması ile takımadaların hukukî statüsü belirlenmiştir (Tkachenko, 2012: 54). Beş yıl sonra yürürlüğe giren antlaşmada takımadaların Norveç idaresi altına bırakılması, ancak imzacı tüm tarafların serbest erişim ve ekonomik faaliyet gerçekleştirme haklarına sahip olması karara bağlanmıştır (Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920, Article 1.; Article 2.; Article 3). Ayrıca takımadalara Norveç dâhil tüm devletlerin "kalıcı olarak" askerî personel ve teçhizat yerleştirmesi yasaklanmıştır (Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920, Article 9.). Böylece daha önce talep edilen "terra nullius" statüsü bu antlaşmayla Norveç'in garantörlüğünde sağlanmaya çalışılmıştır (Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920, Article 8.). Spitsbergen Komisyonu bu sayede takımadaların barışa hizmet etmesini temenni etmiştir (Churchill ve Ulfstein, 2010: 553).

Harita 7. Svalbard Takımadaları Anlaşmazlığı

Kaynak: "Østhagen, A.; Raspotnik, 2018" kaynağında yer alan grafiğin yazarlar tarafından Türkçeleştirilmiş halidir.

Svalbard Takımadaları üzerindeki ihtilaflar, 1977 yılında Norveç'in takımadaların 200 deniz mili çevresinde "balıkçılık koruma alanı" ilan etmesiyle ortaya çıkmıştır. SSCB, Spitsbergen Antlaşması'nın bu girişime izin vermediğini öne sürerek Norveç'e karşı çıkmıştır (Sancak, 2019: 28). Bu noktada Svalbard anlaşmazlığı tarafların antlaşmayı farklı yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Antlaşmada takımadaların karasuları sınırı, dönemin teamüllerine göre, 4 deniz mili olarak belirlenmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra BM çatısı altında düzenlenen konferanslarla "kıta sahanlığı" ve "münhasır ekonomik bölge" gibi kavramların uluslararası deniz hukukuna dâhil olması, deniz yetki alanlarının 200 deniz miline uzatılabilmesini beraberinde getirmiştir. Böylece halen geçerli olan Spitsbergen Antlaşması'nın günümüzde nasıl yorumlanacağı Norveç ile Rusya arasında tartışma konusu olmuştur (Wallis ve Arnold, 2011: 10). Zira BMDHS'de tanınan egemenlik haklarının, statüsü kendisine özgü bir antlaşmayla belirlenen Svalbard Takımadaları için geçerli olup olmayacağı muammadır. Norveç'in iddiası antlaşmanın karasularının ötesinde geçerli olmadığı ve bu nedenle 12 deniz milini aşan bölgelerin kendi hâkimiyet sahası içerisinde olduğu yönündedir. Rusya ise söz konusu bölgelerde hiçbir devletin egemenlik hakkına sahip olmadığını savunmaktadır. Bununla birlikte antlaşmaya göre takımadaların karasularında ekonomik faaliyetler yürütülmesinde Norveç ile eşit haklara sahip olan Rusya ve diğer imzacı devletler, takımadalarda kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik kavramlarının geçerli olması halinde bu hakların da 200 deniz miline genişletilebileceğini öngörmektedirler. Buna karşın Norveç yönetimi antlaşmada diğer devletlere verilen hakların yalnızca karasularına yönelik tanımlandığını ve takımadaların kendisine ait bir kıta sahanlığı bulunmadığını ifade etmektedir (Churchill ve Ulfstein, 2010: 565-566). Bu görüşe göre takımadaların kıta sahanlığı Norveç'in anakarasının uzantısıdır. Ancak Norveç ile Danimarka'nın 2006 yılında imzaladığı sınır

antlaşmada, deniz yetki sınırları Harita 7’de görüldüğü gibi Svalbard Takımadaları (Norveç) ile Grönland (Danimarka) arasındaki orta hat olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Norveç antlaşmada örtülü bir şekilde takımadaların kendi kıta sahanlığına sahip olduğu tezini benimsemektedir (Wallis ve Arnold, 2011: 12). 2010 yılında Norveç ve Rusya arasında Barents Denizi’ndeki uyuşmazlığı sona erdiren antlaşmada, bu denize kıyısı bulunan Svalbard Takımadaları hakkında bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Takımadaların güncel statüsü üzerindeki anlaşmazlık halen devam etmektedir (Konyshev ve Sergunin, 2014: 74).

Svalbard Takımadaları Arktik Okyanusu ile Avrupa arasında yer alan stratejik bir konuma sahiptir. Öyle ki bu konumu sayesinde takımadaların çevresinde 200 deniz miline varan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanına sahip olunması durumunda, Norveç Denizi’nden Arktik Okyanusu’nun içlerine kadar uzanan ve Harita 7’de “Svalbard Balıkçılık Bölgesi” olarak gösterilen geniş bir bölgede egemenlik hakkı elde edilebilecektir. Küresel ısınma etkileriyle %54’ü buzlarla kaplı olan bu bölgenin (Konyshev ve Sergunin, 2014: 73) nispeten daha sıcak bir iklime maruz kalması, ısınan bölgenin daha fazla balık nüfusuna ev sahipliği yapması ve bölgedeki potansiyel enerji kaynaklarına daha kolay bir şekilde ulaşılabilmesi sonucunu doğuracaktır. Svalbard Havalimanı’nda Temmuz 2020’de aylık ortalama sıcaklığın rekor seviyede (9,8 °C) ölçülmesi, Svalbard buzullarındaki erimenin hızlanacağını işaret etmektedir (Ballinger vd., 2020: 6). Böylece daha fazla ekonomik değer kazanacak olan bu bölge üzerindeki anlaşmazlığın çözülmesi noktasında tarafların egemenlik iddialarından vazgeçmesi daha güç bir hal alacaktır.

Rus Hükümeti’nin bölgesel kalkınma politikaları kapsamında Arktika faaliyetleri arasında yer alan eylemlerden biri de Svalbard Takımadaları’nda Rus varlığının sağlanmasıdır (Rus Hükümeti, <http://government.ru/rugovclassifier/465/events>). Buna karşılık Norveç merkezli olarak NATO, 2006 yılından itibaren çeşitli üye ülkelerin katılımıyla “Cold Responce” tatbikatları düzenlemektedir. Bu tatbikatların sonucusu Mart-Nisan 2022’de 27 ülkeden 30.000 askerî personelin katılımıyla düzenlenmiştir (NATO, 2022). Rusya ise 2018’de Arktika’daki egemenlik haklarını ve sınırlarını korumaya yönelik en önemli tatbikatlarından birisini Vostok Tatbikatı ile Kuzey Doğu Asya kıyılarında gerçekleştirmiştir (Sputnik Türkiye, 2018b). Bu tatbikattan sonra Norveç’te ülkenin olası bir düşman işgaline karşı 50.000 askerî personelin katıldığı bir NATO tatbikatı düzenlenmiştir (Özkan, 2018). Bu doğrultuda Rusya’nın kendi ulusal güvenlik alanı olarak kabul ettiği Arktika’da Svalbard Takımadaları’nda Rus çıkarlarının sağlanması adına hukukî boyuttan askerî boyuta geçebileceği NATO tarafından önlem alınması gereken bir konu haline geldiği görülmektedir.

4. Sonuç

Yüzyıllardır buzullarla kaplı olan Arktika’nın, küresel ısınma etkileri sonucunda yakın bir gelecekte tamamen erişilebilir hale gelmesi; bölgedeki ulusal politikaların ağırlık kazanması ve uluslararası anlaşmazlıkların derinleşmesi açısından etkin bir role sahip olacaktır. Bölgedeki potansiyel enerji rezervleri ve alternatif ticaret yolları, bölge devletlerinin bugünden Arktika ile ilgilenmesi için yeterli olmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki uluslararası anlaşmazlıkların tam anlamıyla anlaşılmasında, bölgenin en önemli dinamiği olan küresel ısınmanın da bu anlaşmazlıklarla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çalışma da buna yönelik olarak hazırlanmıştır.

Küresel ısınma Arktika’yı dünyadaki herhangi bir bölgeden çok daha fazla etkilemektedir. Arktika gerek barındırdığı ekonomik kaynaklar (enerji kaynakları ve balıkçılık) gerekse sahip olduğu stratejik değer (üç kıtanın arasında bulunması ve bu kıtalar arasındaki seyahatler için

alternatif yollar sunması) açısından günümüzde yalnızca bölge ülkelerinin değil, aynı zamanda Çin gibi küresel aktörlerin de ilgilendikleri ve buraya yönelik çalışmalarda buldukları bir bölgedir. Küresel ısınma sürecinde buzulların her geçen gün eriyerek Arktik Okyanusu'nun merkezine doğru çekilmesi, Arktika'yı çok daha önemli bir bölge haline getirecektir. Öte yandan Antarktika'nın aksine herhangi özel bir hukukî statüyle uluslararası politikadan soyutlanmamış olan Arktika, deniz yetki alanlarının paylaşılması konusunda çeşitli anlaşmazlıklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu anlaşmazlıklar; geçmişte bölge devletleri arasında yapılan ilgili antlaşmaların farklı yorumlanmasından ve (antlaşmayla düzenlenmemiş bölgelerde) BMDHS'de tanınan kıta sahanlığına sahip olma ve bilimsel verilere dayanarak genişletme haklarının ulusal çıkar temelli olarak aynı bölgeye yönelik talep edilmesinden kaynaklanmaktadır. Arktika'daki buzulların ortadan kalkması, anlaşmazlık konusu olan alanları erişebilir kılaacağından; söz konusu alanlardaki egemenlik iddialarından vazgeçilmesi güçleşmekte ve dolayısıyla bölgedeki uluslararası anlaşmazlıkların derinleşmesi muhtemel hale gelmektedir. Nitekim küresel ısınma sonucu Arktika'daki buzulların hızla erimesine paralel olarak özellikle bölgenin merkezini egemenlik sahasına dâhil etmek isteyen Rusya, Danimarka ve Kanada'nın son on yılda kıta sahanlıklarını genişletmek üzere BM'ye başvuru yaptıkları ortaya konulmuştur. Bununla birlikte 20'nci yüzyılın sonlarına kadar buzullara ve iklime bağlı olarak coğrafi koşulların izole ettiği Arktika'da, son yıllarda yapılan araştırmalarla mevcut ve potansiyel enerji kaynaklarının açığa çıkarılması; bölge devletlerinin bu kaynaklara sahip olabilmek adına ileri sürülen karşıt tezlerle anlaşmazlığa düşmelerine yol açmıştır. Söz konusu anlaşmazlıklar temelinde ilgili devletlerin kendi egemenlik iddialarını desteklemek amacıyla askerî unsurlara başvurmaları Arktika'da karşılıklı tehdit algılamalarına ve güvensizliğe yol açmış, bölgedeki çatışma potansiyeli artmıştır. Bu veriler ışığında çalışmanın hipotezini oluşturan "küresel ısınmanın mevcut ve potansiyel etkileri sonucunda, ulusal politikaların ağırlık kazanması ve enerji kaynaklarına erişimin kolaylaşması Arktika'da bölge devletleri arasındaki uluslararası hukuka dayalı anlaşmazlıkları derinleştirecektir." şeklinde ortaya atılan önermesi doğrulanmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan uluslararası anlaşmazlıklar değerlendirildiğinde, sorunların farklı nedenlere bağlı olarak meydana geldiği görülmektedir. Söz gelimi Lomonosov Sırtları üzerindeki anlaşmazlık, üç devletin (Rusya, Danimarka ve Kanada) kıta sahanlığını Arktika'nın merkezine doğru genişletilmesine yönelik farklı taleplerinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu taleplerin temelinde bölge devletlerinin BMDHS'nin sunduğu egemenlik alanı ilan etme ve genişletme fırsatını kullanma arzusu bulunmaktadır. Zira bu taleplerden herhangi birinin kabul görmesi halinde, Arktika'nın büyük bölümünde kıta sahanlığının genişletilmesi ve münhasır ekonomik bölgenin işletilmesi söz konusu olacaktır. Arktika'nın jeopolitik, ekonomik ve ticarî önemi düşünüldüğünde ilgili devletlerin böylesine değerli bir bölgede egemenlik haklarını kullanabilmek adına karşı karşıya gelmeleri şaşırtıcı olmayacaktır.

Uluslararası hukuk açısından bakıldığında Lomonosov anlaşmazlığının çözülmesinde belirleyici unsur, kıta sahanlığı genişletme taleplerinin iletildiği BM Kıta Sahanlığı Sınırlama Komisyonu'nun kararıdır. Komisyon'un kararları bağlayıcı olduğundan; Lomonosov Sırtları'nın herhangi bir devletin kıta sahanlığının uzantısı olup olmadığı bu karar neticesinde tayin edilecektir. Ancak günümüzde devletlerin ulusal çıkarlarına ters düşen birçok konuda uluslararası hukuka ve buna bağlı kurumların kararlarına uymadıkları düşünüldüğünde; Komisyon'un herhangi bir karara varmasının bölgedeki anlaşmazlığa somut bir çözüm getirebileceğini söylemek güçtür. Nitekim küresel ısınma etkileri dolayısıyla bölgenin

potansiyeli dikkate alındığında, ilgili devletlerin böylesine önemli bir bölgeden taviz vermek veya feragat etmek konusunda isteksiz kalmaları doğal olacaktır. Benzer durum Arktika'daki diğer uluslararası anlaşmazlıklar için de söz konusudur. Zira bölge devletleri buraya yönelik politikalarını karşılıklı tehdit algılamaları ve güvensizlik üzerine inşa etmektedirler. Arktika'nın halen büyük bir bölümünün buzlarla örtülü olması sayesinde söz konusu anlaşmazlıklara yönelik mücadeleler hukuksal çerçeve içerisinde yürütülmektedir. Ancak çalışmada değinildiği üzere küresel ısınmanın bölgenin önemini artırması durumunda, anlaşmazlıklar bu mücadelenin siyasal ve askerî zeminde yürütülmesi riski taşımaktadır. Zira Arktika'daki güvensizlik ortamı ve egemenlik hakları ile ulusal çıkarları koruma arzusu nedeniyle; bölge devletlerinin giderek artan askerî varlığı ve faaliyetleri, olası bir çatışmayı göze aldıklarını göstermektedir.

Kaynakça

Altunkaya, E. (2019), "US and the Arctic Region in the Era of Climate Change: A Brief Analysis of the Evolution of US Arctic Foreign Policy Since 2000s", *Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences*, 6 (1): 183-199.

AMAP, (1998), "Chapter 2: Physical/Geographical Characteristics of the Arctic", AMAP Assessment Report: Arctic Pollution Issues, Oslo: Arctic Monitoring and Assessment Programme: 9-24.

ArcticEcon, "Beaufort Sea Dispute", 10 January 2011, <https://arcticecon.wordpress.com/2011/01/10/beaufort-sea-dispute/>, (Erişim: 17.05.2022).

Ballinger, T. J.; Overland, J. E.; Wang, M.; Bhatt, U. S.; Hanna, E.; Hanssen-Bauer, I.; Kim, S. J.; Thoman, R. L.; Walsh, J. E. (2020), "The Lomonosov Ridge and the Overlapping Outer Continental Shelf Claim to North Pole", NOAA Arctic Report Card 2020.

Basaran, I. (2015), "The Lomonosov Ridge and the Overlapping Outer Continental Shelf Claim to North Pole", *Journal of Maritime Law & Commerce*, Vol. 46, No. 1: 1-21.

BBC News, "Denmark Challenges Russia and Canada over North Pole", 15 December 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-30481309> (Erişim: 17.05.2022).

Boyd, R.; Bjerkgård, T.; Nordahl, B.; Schiellerup, H. (2016), *Mineral Resources in the Arctic: An Introduction*, Trondheim: Geological Survey of Norway.

British Petrol, "Natural Gas", <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/natural-gas.html>, (Erişim: 17.05.2022).

British Petrol, "Oil", <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/oil.html#oil-reserves>, (Erişim: 17.05.2022).

Byers, M. (2013), *International Law and the Arctic*, Cambridge: Cambridge University Press.

Churchill, R.; Ulfstein, G. (2010), "The Disputed Maritime Zones Around Svalbard", *Center for Oceans Law and Policy*, Vol. 14: Changes in the Arctic Environment and the Law of the Sea: 551-594.

Conley, H.; Kraut, J. (2010), "US Strategic Interests in the Arctic: An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation", *Center for Strategic and International Studies*.

Government of Canada, (2013), "Partial Submission of Canada to the Commission on the Limits of the Continental Shelf Regarding Its Continental Shelf in the Arctic Ocean", https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/can70_13/es_can_en.pdf, (Erişim: 17.05.2022).

Government of Canada, (2022), "Operation Nanook", <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-nanook.html>, (Erişim: 05.10.2022).

Graeme, W. (2007), *Canada and Arctic North America: An Environmental History*, ABC-CLIO.

Griffiths, S., "US-Canada Arctic Border Dispute Key to Maritime Riches", BBC News, 2 August 2010, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-10834006>, (Erişim: 17.05.2022).

Grinev, A., (2020) "Anglo-Russian Rivalry in the American Arctic, Eighteenth to Mid-Nineteenth Centuries", *The Northern Review*, No. 49: 167-190.

Güçlü Akpınar, B. (2017), "Uluslararası Hukuk Çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının Analizi: Rusya ve ABD Örneđi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C. 16, S. 2: 83-118.

Gül, T. (2014), "Arktik'teki Rusya: Sorun ve İşbirliği Arasındaki Gel-Git", *BİLGESAM Analiz/Rusya*, No. 1167.

İnan Şimşek, A. (2020), "Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılaştırması", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2019 Özel Sayısı: 207-237.

Kavas, A. Y. (2019), "Soğuk Savaş Sonrası Arktika Bölgesi Jeopolitiği ve Bölgesel İş Birliği Potansiyeli", Akdeniz İİBF Dergisi, 2019 Özel Sayısı: 25-44.

Kefferpütz, R. (2010), "On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North", CEPS Policy Brief, No. 205.

Klimenko, E. (2016), "Russia's Arctic Security Policy: Still Quiet in the High North?", SIPRI Policy Paper, No. 45.

Konyshov, V.; Sergunin, A. (2014), "Russia's Policies on the Territorial Disputes in the Arctic", Journal of International Relations and Foreign Policy, Vol. 2, No. 1: 55-83.

Lanteigne, M. (2016), Not Stopping Cold: China's Emerging Strategies in the Arctic, Asia Center.

McBean, G. (2005), "Chapter 2: Arctic Climate: Past and Present", (Ed. C. Symon), Arctic Climate Impact Assessment, Cambridge: Cambridge University Press: 21-60.

Mikkola, H. (2019). "The Geostrategic Arctic: Hard Security in the High North", Finnish Institute of International Affairs (FIIA) Briefing Paper 259.

NASA Global Climate Change, (2022), "Arctic Sea Ice Extent", <https://climate.nasa.gov/vital-signs/arctic-sea-ice>, (Erişim: 17.05.2022).

NATO, "Exercise Cold Response 2022 - NATO and Partner Forces Face the Freeze in Norway", 7 March 2022,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_192351.htm?selectedLocale=en, (Erişim: 05.10.2022).

Office of the Press Secretary, (2011), "Executive Order 13580: Interagency Working Group on Coordination of Domestic Energy Development and Permitting in Alaska", The White House, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/07/12/executive-order-13580-interagency-working-group-coordination-domestic-en>, (Erişim: 17.05.2022).

Örnek, S.; Mızrak, B. (2015), "Arktika Bölgesi'nin Enerji Kaynakları ve Hukuksal Durum", (Ed. H. Çomak, C. Sancaktar ve Z. Yıldırım), Enerji Diplomasisi, İstanbul: Beta Yayıncılık: 237-247.

Özkan, Y., "NATO, Soğuk Savaş Sonrası En Büyük Tatbikatına Hazırlanıyor", BBC News, 10 Ekim 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45808324>, (Erişim: 06.09.2022).

Østhagen, A.; Raspotnik A., "Crabtagular! Snow Crabs on their March from Svalbard to Brussels", 24 April 2018, <https://www.thearcticinstitute.org/crabtagular-snow-crabs-march-svalbard-brussels>, (Erişim: 17.05.2022).

Peritz, I., "Hillary Clinton Warns Montreal Crowd of Russia's Increased Activity in Arctic", The Globe and Mail, 18 March 2014, <https://www.theglobeandmail.com/news/politics/clinton-warns-montreal-crowd-of-russias-increased-activity-in-arctic/article17560676>, (Erişim: 05.10.2022).

Petkunaite, D. (2011) "Cooperation or Conflict in the Arctic? UNCLOS and the Barents and Beaufort Sea Disputes", New York: The City College of New York.

Polar Science Center, (2022), "PIOMAS Ice Volume Data, 1979-Present", <http://psc.apl.uw.edu/research/projects/arctic-sea-ice-volume-anomaly/data>, (Erişim: 17.05.2022).

Roto, J.; Sterling, J. (2011), "Resources in the Arctic", <https://archive.nordregio.se/Maps/05-Environment-and-energy/Resources-in-the-Arctic/index.html>, (Erişim: 17.05.2022).

Rus Hükümeti, Arktik Faaliyetler, <http://government.ru/rugovclassifier/465/events>, (Erişim: 06.09.2022).

Rus Hükümeti, (2008), "Об Основах государственной политики России в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу" <http://government.ru/info/18359>, (Erişim: 06.09.2022).

Rus Hükümeti, (2013), "О Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2020 года" <http://government.ru/info/18360>, (Erişim: 06.09.2022).

Rusya Başkanlığı, (2009), “Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года”, <http://www.kremlin.ru/supplement/424>, (Erişim: 05.10.2022).

Rusya Başkanlığı, (2015), “Указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683”, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>, (Erişim: 05.10.2022).

Rusya Başkanlığı, (2017), “Указ Президента Российской Федерации от 20.07.2017 г. № 327”, <http://kremlin.ru/acts/bank/42117>, (Erişim: 05.10.2022).

Rusya Başkanlığı, (2021), “Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400”, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046>, (Erişim: 05.10.2022).

Sancak, K. (2019), “Deniz Hukukuna İlişkin Temel Egemenlik Alanları Bağlamında Arktik'teki İhtilafli Alanlar ve Hukuki Durum”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S. 23: 17-34.

Schönfeldt, K. (2017), *The Arctic in International Law and Policy*, Portland: Hart Publishing.

Senftleben, D.; Lauer, A.; Alexey, K. (2020), “Constraining Uncertainties in CMIP5 Projections of September Arctic”, *Journal of Climate*, Vol. 33, Issue 4: 1487-1503.

Seval, H. F. (2019), “Arktik Bölge’de Uluslararası Siyasi Düzen: Teorik Bir Yaklaşım”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2019 Özel Sayısı: 1-24.

Sputnik Türkiye, (2018a), “ABD, Kuzey Atlantik'te Rusya'ya Karşı 2. Filo'yu Yeniden Kurdu”, 25 Ağustos 2018, <https://sputniknews.com.tr/20180825/abd-kuzey-atlantik-rusya-filo-tehdit-1034890441.html>, (Erişim: 05.10.2022).

Sputnik Türkiye, (2018b), “Rusya Yakın Tarihinin En Büyük Tatbikatına Başladı: Ordunun 3'te 1'i Tatbikatta”, 11 Eylül 2018, <https://sputniknews.com.tr/20180911/rusya-yakin-tarihinin-en-buyuk-tatbikati-1035139359.html>, (Erişim: 06.09.2022).

Taraktaş, A. (2019), “Kuzey Kutbu'nda Ortakların Trajedisi Sorununa Çözüm Olarak Küresel Müşterekler Önerisinin Değerlendirilmesi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2019 Özel Sayısı: 45-63.

Timtchenko, L. (1997), “The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present”, *Arctic*, Vol. 50, No. 1: 29-35.

The Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, (2022), “Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article 76, paragraph 8, of the United Nations Convention”, United Nations, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm, (Erişim: 17.05.2022).

The White House, (2009), “NSPD-66/HSPD-25”, <https://irp.fas.org/offdocs/nspd/nspd-66.htm>, (Erişim: 05.10.2022).

The White House, (2010), “National Security Strategy”, https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/NSS2010.pdf?ver=Zt7leSPX2uNQ00_7wq6Hg%3d%3d, (Erişim: 05.10.2022).

Tkachenko, B. I. (2012), “Comparative Analysis of the USA/ USSR Maritime Boundary Agreement of 1990 and Treaty Between Norway and Russia Concerning Maritime Delimitation and Cooperation in The Barents Sea and the Arctic Ocean of 2010”, *Asia-Pacific Journal of Marine Science&Education*, Vol. 2, No. 2: 35-69.

Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen signed in Paris 9th February 1920, Arctic Portal Library, http://library.arcticportal.org/1909/1/The_Svalbard_Treaty_9ssFy.pdf, (Erişim: 06.09.2022).

UNEP, (2013), *UNEP Year Book 2013: Emerging Issues in Our Global Environment: United Nations Environment Programme*.

United Nations, (1982), "United Nations Convention on the Law of the Sea", https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, (Erişim: 17.05.2022).

United States Government Accountability Office, (2018), "Arctic Planning: Navy Report to Congress Aligns with Current Assessments of Arctic Threat Levels and Capabilities Required to Execute DOD's Strategy", <https://www.gao.gov/assets/gao-19-42.pdf>, (Erişim: 05.10.2022).

USGS Fact Sheet, (2008), "Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle", <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf>, (Erişim: 17.05.2022).

USSR, (1987), Letter Dated 87/10/05 from the Head of the Delegation of the Union of Soviet Socialist Republics to the 42nd Session of the General Assembly Addressed to the Secretary-General, New York: United Nations.

Wallis, D.; Arnold, S. (2011), The Spitsbergen Treaty, Arctic Papers, Vol. 01.

Yıldız, G.; Çelik, H. (2019), "Yeni Bir Egemenlik Mücadelesi Alanı Olarak Arktika: ABD - Rusya Rekabeti", Güvenlik Çalışmaları Dergisi, C. 21, S. 1: 57-77.

Zelentsov, V. V. (2012), "Development of Arctic transportation in Russia", Asia-Pacific Journal of Marine Science&Education, Vol. 2, No. 2: 9-16.

Extended Summary

International Disagreements in the Arctic Region and the Impacts of Global Warming

The Arctic is a region that has become increasingly accessible with the effects of global warming and is on the agenda of world public opinion. The geopolitical position of the region and its energy and trade potential has led many global actors, especially the countries of the region, to turn to this region. At this point, international conflicts of interest and disagreements have occurred in the Arctic. The fact that the region is still covered with glaciers ensures that these disagreements are carried out on legal grounds, but the disappearance of the ice cover in the coming years carries the risk of turning the sovereignty struggles in the region into hot conflicts.

The main motivation of the study is to what extent the current and potential changes in the Arctic region, which is most affected by global warming, will affect international disagreements. In line with this motivation, in the study, the importance of the Arctic and international disagreements in the region together with the potential effects of global warming on the region and the said disagreements, are discussed holistically. With this, the problems related to the Bering and Barents seas, which were among the international disagreements in the region in previous years and some current studies, were left out of the scope of this study as they were resolved.

Studies on the Arctic generally focus on the effects of climate change on the region and the policies, collaborations, and disagreements of regional states. For example, Schönfeldt, in his work "The Arctic in International Law and Policy", which consists of ten chapters; Arrangements and disagreements regarding international law in the Arctic, national policies, international cooperation, fishing, and shipping activities, and the protection of people and the environment are mentioned. The author has revealed these issues by supporting them with both political and scientific documents. In the book, which is also within the scope of this study; The laws enacted by the states of the region on the basis of international law regarding their sovereignty in the maritime areas, the maritime jurisdiction delimitation agreements they made with each other, their applications to the United Nations for the extension of the continental shelf and the disagreements between them regarding international law are discussed in four separate sections. In this context, the author has devoted a large amount of space to related topics. However, in this and similar studies, the current and potential effects of global warming on national policies and international disagreements in the Arctic are not adequately addressed. On the other hand, when we look at the studies on global warming related to the Arctic, it is seen that they are generally prepared for climate science independently of international politics and law. As a matter of fact, in one of the most comprehensive studies on this subject, "Arctic Climate Impact Assessment"; The effects of global warming on the Arctic climate, living ecosystem, geographical structure, livelihoods, and human communities are discussed in depth. Thus, in this study, international disagreements in the region and the effects of global warming will be analyzed together, and it will undertake the function of being the first step of the studies to be done after it.

The main research question of the study has been determined as "What are the disagreements of the regional states in terms of international law in the Arctic and what effect will global warming have on these disagreements?". The answer to this research question, and thus the hypothesis of the study is claiming, is that "as a result of the current and potential effects of global warming, the disagreements between the states of the region in terms of international law in the Arctic will deepen.". Depending on the basic research question, in the sub-titles of the study; "Where is the Arctic?", "How does global warming affect the Arctic?", "What are the factors that make the Arctic region important?", "What kind of legal regime is implemented in the Arctic according to international law?" and "In which regions in the Arctic did disagreements arise based on international law?" questions will be answered. It is supported by the documentary source method and comparative analyzes in proving the main and sub-hypotheses.

The study is basically shaped into two parts. In the first part, the independent variables of the hypothesis; The definition and characteristics of the Arctic region, the effects of global warming on the region, and the factors that make the region important are discussed. In the second part, the dependent variables of the hypothesis; The Arctic region, and international disagreements in the region (Lomonosov Ridge, Bering Sea, Barents Sea, Beaufort Sea, and Svalbard Archipelago) are analyzed within the framework of international maritime law.

Global warming is affecting the Arctic more than any other region in the world. In terms of both its economic resources (energy resources and fisheries) and its strategic value (it is located between three continents and offers alternative routes for travels between these continents), the Arctic is today not only interested in the countries of the region, but also global actors such as China, and they are working on it. It is the area they are in. During the global warming process, the melting of glaciers and retreating towards the center of the Arctic Ocean will make the Arctic a much more important region. On the other hand, unlike Antarctica, the Arctic which is not isolated from international politics with any special legal status hosts various disagreements on the sharing of maritime jurisdiction areas. These disagreements stem from different interpretations of the relevant treaties between the states of the region in the past, and claims based on scientific research based on the national interest for the rights to own and extend the continental shelf recognized in the UNCLOS (in regions not regulated by the treaty). Since the disappearance of glaciers in the Arctic will make the disagreements areas accessible; It is quite possible that the sovereignty claims in the said areas will not be abandoned and therefore the international disagreements in the region will deepen. As a matter of fact, in parallel with the rapid melting of the glaciers in the Arctic as a result of global warming, it has been revealed that especially Russia, Denmark, and Canada, which want to include the center of the region in their sovereignty, have applied to the UN to expand their continental shelves in the last ten years. However, in the Arctic, which was isolated by geographical conditions due to glaciers and climate until the end of the 20th century, the revealing of existing and potential energy resources with the research carried out in recent years has led the states of the region to disagree with the opposing theses put forward in order to have these resources. When these data are evaluated, the proposition that "As a result of the current and potential effects of global warming, the disagreements between the states of the region in terms of international law in the Arctic will deepen." constitutes the hypothesis of the study is confirmed.